

Дослідження розвитку інструменту «Громадський бюджет» у містах України

Аналітичний звіт

2020

**Олексій
КОЛЕСНИКОВ**

**Олександра
КАЛАШНІКОВА**

**В'ячеслав
КІЩЕНКО**

**Вікторія
БАЛАСАНЯН**

**Катерина
ЗЛАТІНА**

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ОСНОВНІ ПОКАЗНИКИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНСТРУМЕНТУ «ГРОМАДСЬКИЙ БЮДЖЕТ» У ДОСЛІДЖУВАНИХ МІСТАХ	5
Поширення	5
Електронні платформи	6
Частота проведення конкурсів	6
Активність ініціювання проєктів	6
Великі та малі проєкти	11
Якість проєктних пропозицій	14
Активність голосування за проєкти	16
Успішність	23
Тематика проєктів	27
Бюджети	29
Реалізація проєктів	37
Доступність результатів проєктів	38
РОЗДІЛ 2. ДОБРІ ТА ПОГАНІ ПРАКТИКИ УЧАСНИЦЬКОГО БЮДЖЕТУВАННЯ В УКРАЇНІ	39
Добрі практики	39
Погані практики	40
ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ	42

ВСТУП

Основні положення

Цей аналітичний звіт підготовлений на замовлення Фонду Східна Європа в межах дослідження практики учасницького бюджетування у великих містах України.

Мета дослідження – проаналізувати стан впровадження та використання інструменту «Громадський бюджет» в обласних центрах та великих містах України та на цій підставі виявити тренди його розвитку, оцінити результативність та вплив на розвиток відповідних територіальних громад і стан соціального капіталу.

Об'єкт дослідження охоплює всі міста України з населенням 100 000+. Враховуючи тимчасову окупацію частини території, таких міст в Україні зараз **37**:

- ▶ 22 обласні центри;
- ▶ 2 міста – Краматорськ і Северодонецьк, які тимчасово виконують роль обласних центрів;
- ▶ 13 інших міст – Кривий Ріг, Маріуполь, Кам'янське, Кременчук, Біла Церква, Бровари, Мелітополь, Нікополь, Слов'янськ, Бердянськ, Павлоград, Лисичанськ та Кам'янець-Подільський.

Предмет дослідження – динаміка і тренди розвитку інструменту «Громадський бюджет» у великих містах України, його результативність та вплив на розвиток громад і соціального капіталу.

У часі дослідження обмежене 2015–2019 роками та охоплюють усі конкурси громадських бюджетів, які відбулися в досліджуваних містах упродовж цього п'ятирічного періоду. При цьому, з огляду на різний час проведення конкурсів ГБ, для їх ідентифікації у дослідженні використовували єдиний підхід – вони позначаються тими роками, якими відбувалося голосування. Саме тому роки проведення окремих конкурсів у цьому дослідженні можуть відрізнятися від того, як вони позначаються у самих містах.

Методи дослідження:

- ▶ збір, систематизація й аналіз статистичних даних;
- ▶ кейс-стаді.

РОЗДІЛ 1

Основні показники функціонування інструменту «Громадський бюджет» у досліджуваних містах

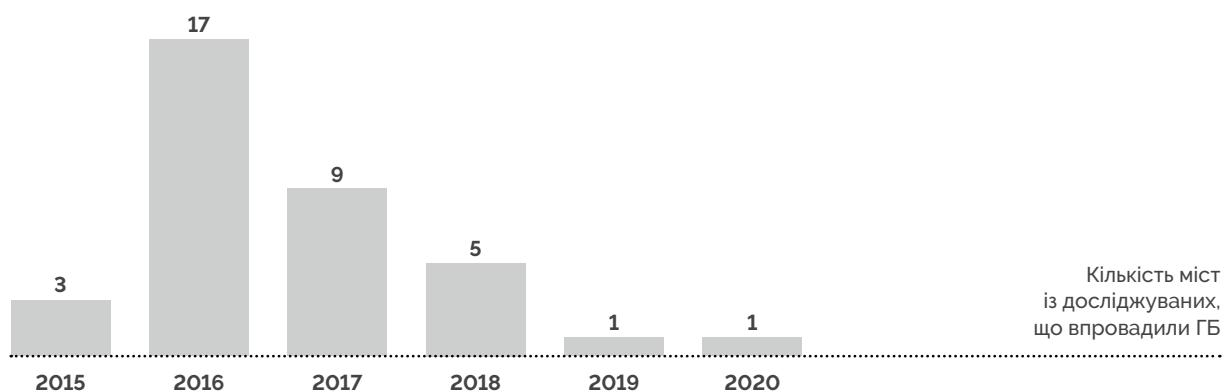
Поширення

Станом на 1 липня 2020 року бодай один повний цикл бюджету участі був реалізований у 35 серед 37 досліджуваних міст. Не мав такого досвіду лише Лисичанськ, де в жовтні 2020 року лише розпочала працювати робоча група з питань впровадження бюджету участі. Крім того, тільки в 2020 році перший конкурс проєктів ГБ відбувся в Павлограді, тож це місто опинилося поза фокусом цього дослідження також.

Піонерами учасницького бюджетування в Україні були міста Черкаси і Чернігів, в яких перші конкурси проєктів ГБ відбулися ще 2015 року. До них також можна додати Луцьк, у якому в 2015 році був запроваджений конкурс громадських ініціатив. І хоча цей конкурс не називався ані бюджетом участі, ані громадським бюджетом, по суті він був дуже схожим, хоч і мав свої особливості (приміром, невеликі бюджети проєктів, обов'язкове співфінансування від мешканців тощо).

У 2016 році до згаданих трьох додалися ще 17 міст, зокрема – Бердянськ, Вінниця, Житомир, Запоріжжя, Івано-Франківськ, Краматорськ, Київ, Кривий Ріг, Львів, Мелітополь, Полтава, Рівне, Суми, Тернопіль, Ужгород, Хмельницький та Чернівці¹.

ДИНАМІКА ВПРОВАДЖЕННЯ ГБ

Дев'ять міст провели перші конкурси бюджету участі в 2017 році: Біла Церква, Бровари, Дніпро, Кам'янець-Подільський, Кременчук, Кропивницький, Миколаїв, Нікополь та Одеса.

Ще п'ять міст – у 2018: Кам'янське, Маріуполь, Северодонецьк, Слов'янськ і Харків.

Останніми серед великих міст бюджети участі запровадили Херсон (2019) і Павлоград (2020).

¹ Тут і далі роком громадського бюджету вважається рік, в якому відбувалося голосування за подані проєкти

Електронні платформи

У більшості міст голосування за проекти ГБ здійснюється у паперовій та в електронній формах. В окремих містах, як-от Київ, Одеса, Харків – голосування тільки електронне. Водночас у жодному з міст винятково паперова форма вже не використовується, хоча це подекуди зустрічалося в перші роки функціонування громадських бюджетів.

Двома основними електронними платформами, що використовуються для голосування за проекти бюджетів участі, є сервіси «Громадський проект» (<https://pb.org.ua/en>) та «Громадський бюджет» (<https://budget.e-dem.ua>). На момент проведення дослідження першим користувалися **16 із 35** аналізованих міст, другим – **15 міст**, хоч деякі з них встигли покористуватися в різних конкурсах обома системами (приміром, Житомир, Суми, Тернопіль, Ужгород).

Три міста – Івано-Франківськ, Одеса і Харків – мають власні електронні сервіси для громадських бюджетів:

- ▶ Івано-Франківськ <https://bu.mvk.if.ua>
- ▶ Одеса <https://citizen.odessa.ua>
- ▶ Харків <https://portal.city.kharkov.ua>

У двох останніх випадках вони є частинами більш широких платформ, призначених для електронної громадської участі.

Натомість, Черкаси впродовж усіх років використовують платформи <https://imisto.net> та <https://golos.hromada.live>, доступні лише під час голосувань та функціонально поступаються іншим сервісам. Зокрема, вони не забезпечують постійного доступу до архівів про проведені конкурси та не дозволяють відстежувати прогрес у реалізації проектів.

На окрему згадку заслуговує Кам'янець-Подільський, де впродовж кількох років голосування за проекти ГБ здійснювалося через Google-форми. Це слід вважати неналежною практикою з огляду на відсутність захисту та можливість маніпуляцій. Щоправда, ця практика вже припинена, оскільки починаючи від 2020 року, місто врешті приєдналося до платформи «Громадський бюджет».

Частота проведення конкурсів

За загальним правилом, в кожному місті конкурс ГБ відбувається один раз на рік. Проте з цього правила бувають і винятки. Так, у Вінниці 2016 року фактично відбулося два голосування – в межах бюджетів участі 2016 і 2017 років відповідно. Так само два конкурси відбувалися 2017 року в Одесі, Дніпрі, Кропивницькому – навесні відбувся відбір за 2017 рік, а влітку чи восени – на 2018. Зазвичай проведення двох конкурсів упродовж року було пов'язане зі зміною часових меж циклу громадського бюджету.

Водночас в окремих містах і в окремі роки конкурсів ГБ не проводили. Зокрема, у 2019 році вони не відбулися в Житомирі, Сумах, Черкасах і Сєверодонецьку. Причини в кожному місті були своїми.

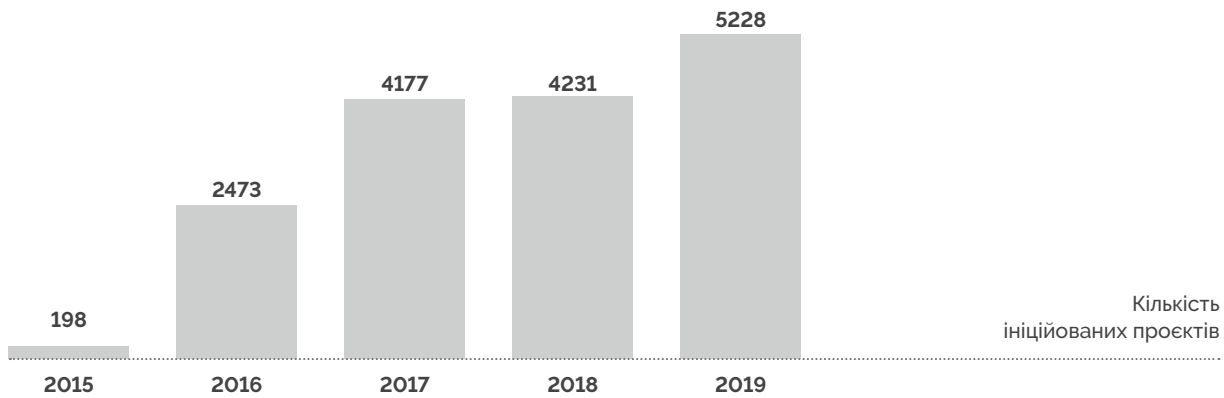
Так, у Сумах внаслідок затягування процесу попереднього розгляду проектних заявок Координаційною радою на 2019 рік було перенесено голосування попереднього року, тож нового конкурсу вже не проводили. У Черкасах завершився термін дії відповідної міської цільової програми, тоді як нову програму на 2019–2022 роки ухвалили лише в 2020 році. А в Житомирі після скандального конкурсу 2018 року, коли ледь не дійшло до цілковитого скасування його результатів, вирішили розвивати альтернативний інструмент – конкурс на кращий загальноміський проект, в якому проекти розробляються виконавчими органами міської ради та виносяться на голосування жителів.

Активність ініціювання проектів

Упродовж 2015–2019 років у межах усіх конкурсів громадського бюджету в 35 аналізованих містах було ініційовано понад **16 тис. проектів**. Найбільшу кількість проектів ініційовано в 2019 році – 5228, найменшу в 2015–198, коли бюджети участі діяли лише в трьох містах.

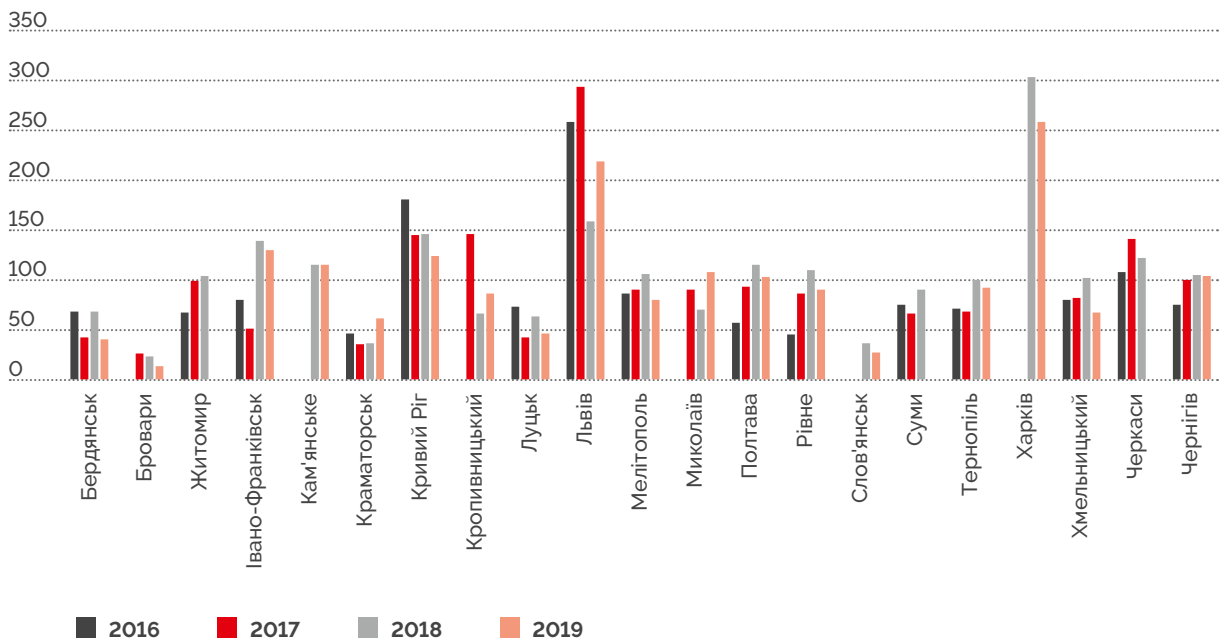
Насправді кількість ініційованих проектів дещо більша, однак точно визначити її неможливо через брак достовірних даних за окремими конкурсами, особливо про проекти, які не були допущені до голосування.

АКТИВНІСТЬ ІНІЦІЮВАННЯ ПРОЄКТІВ

У більшості досліджуваних міст різниця в щорічній кількості ініційованих проєктів ГБ не є значною, попри те, що між самими містами в цьому сенсі є чимало відмінностей. Причому спостерігалось як зменшення, так і збільшення кількості ініційованих проєктів, однак коливання не були різкими. На загал, це може свідчити про стабільний інтерес жителів до бюджету участі як механізму місцевої демократії, що однозначно слід оцінювати позитивно.

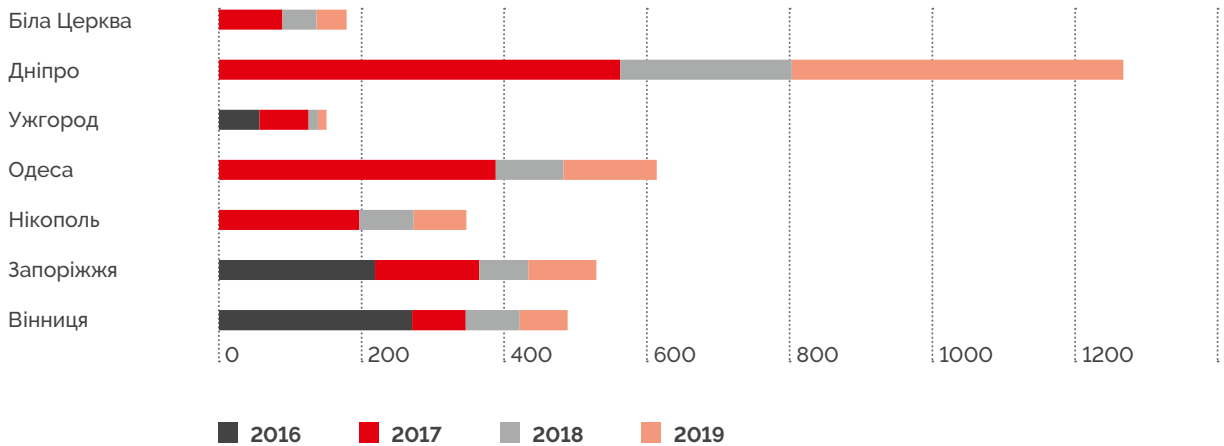
МІСТА ІЗ НЕЗНАЧНИМ КОЛИВАННЯМ КІЛЬКОСТІ ІНІЦІЮВАНИХ ПРОЄКТІВ

Водночас у деяких містах фіксуються виразні тренди до суттєвого збільшення або ж зменшення кількості ініційованих проєктів у розрізі років. У кількох із них це пов'язано з тим, що впродовж одного з років проводили два конкурси ГБ, тому відповідний спад кількості ініційованих проєктів не слід оцінювати негативно.

Так, в Одесі у 2017 році в межах двох конкурсів містяни подали **388 проєктів** (223 і 165 відповідно), проте вже наступного року цей показник впав до **95**. Згодом, у 2019 році спостерігалось незначне зростання кількості ініційованих проєктів до 131, тому в цілому активність використання бюджету участі в місті можна охарактеризувати як вельми високу. Більш активному ініціюванню проєктів у 2017 році також могло сприяти те, що обсяг запланованих коштів на перші конкурси був удвічі більшим, ніж на наступні, й сукупно сягав 200 млн грн.

МІСТА ЗІ СПАДОМ КІЛЬКОСТІ ІНІЦІЙОВАНИХ ПРОЄКТІВ

У Вінниці на старті запровадження громадського бюджету у 2016 році в межах двох конкурсів містяни запропонували **271** ініціативу, проте вже наступного року кількість поданих проєктів впала до **75** і протягом наступних років вище цієї позначки вже не піднімалась.

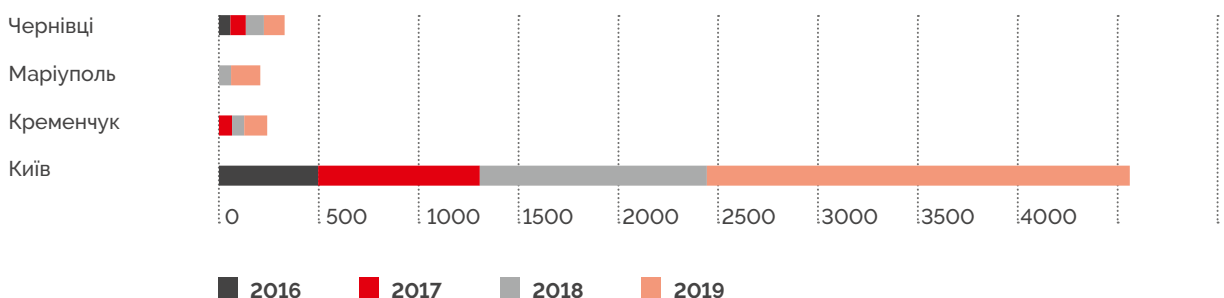
У Дніпрі в рік започаткування громадського бюджету, так само в межах двох конкурсів, мешканці подали **563** проєкти, а вже у 2018–**240**, щоправда, в межах одного конкурсу. Проте у 2019 ситуація із активністю дещо покращилась, і дніпряни подали **465** ініціатив.

Водночас у Білій Церкві, Запоріжжі, Нікополі та Ужгороді причини суттєвого зниження кількості ініційованих проєктів слід шукати в іншому, адже щороку там відбувався лише один конкурс. Серед таких причин може бути як певне розчарування громадян в інструменті, так і посилення вимог до проєктів, які автори не готові були виконувати.

На окрему згадку в цьому контексті заслуговує місто Кам'янець-Подільський, в якому кількість ініційованих проєктів, попри щорічне зростання, залишається критично малою. На перший конкурс ГБ у 2017 році був спершу поданий лише один проєкт, і ще три були подані на додатково оголошений відбір, причому зрештою всі чотири проєкти були підтримані. У наступних конкурсах уже брали участь 12 і 13 проєктів відповідно. Однак за цим параметром Кам'янець-Подільський в разі поступається всім іншим великим містам.

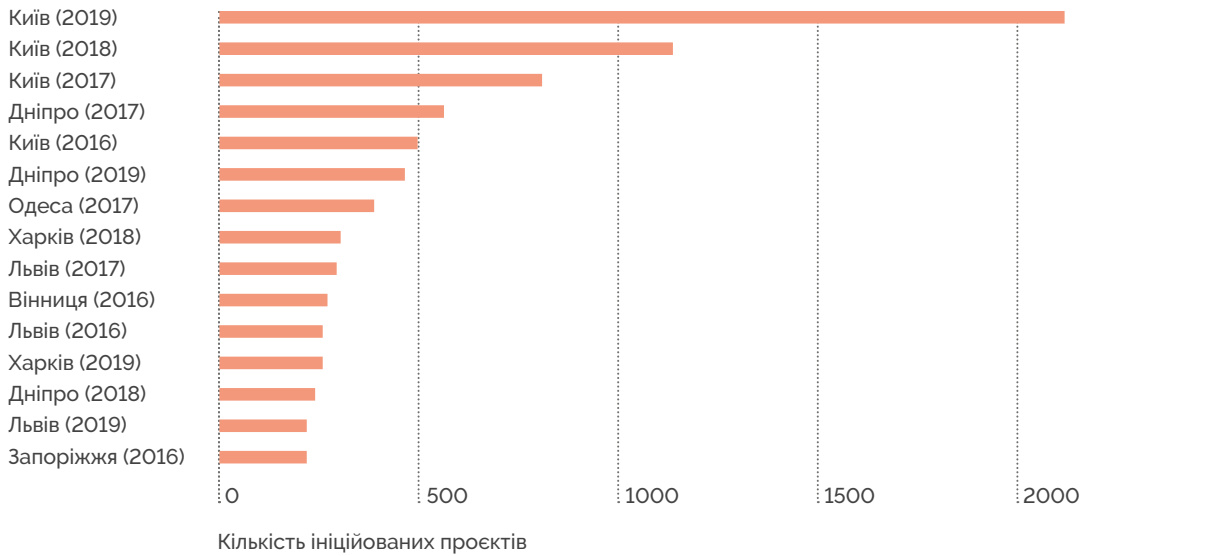
З іншого боку, у чотирьох містах – Києві, Кременчуці, Маріуполі й Чернівцях – спостерігається тренд до щорічного зростання кількості ініційованих проєктів. Найбільшу динаміку при цьому демонструє Київ, в якому за чотири цикли ГБ кількість ініційованих проєктів зросла більш ніж учетверо – від **497 до 2119**.

МІСТА ІЗ СУТТЄВИМ ЗРОСТАННЯМ КІЛЬКОСТІ ІНІЦІЙОВАНИХ ПРОЄКТІВ

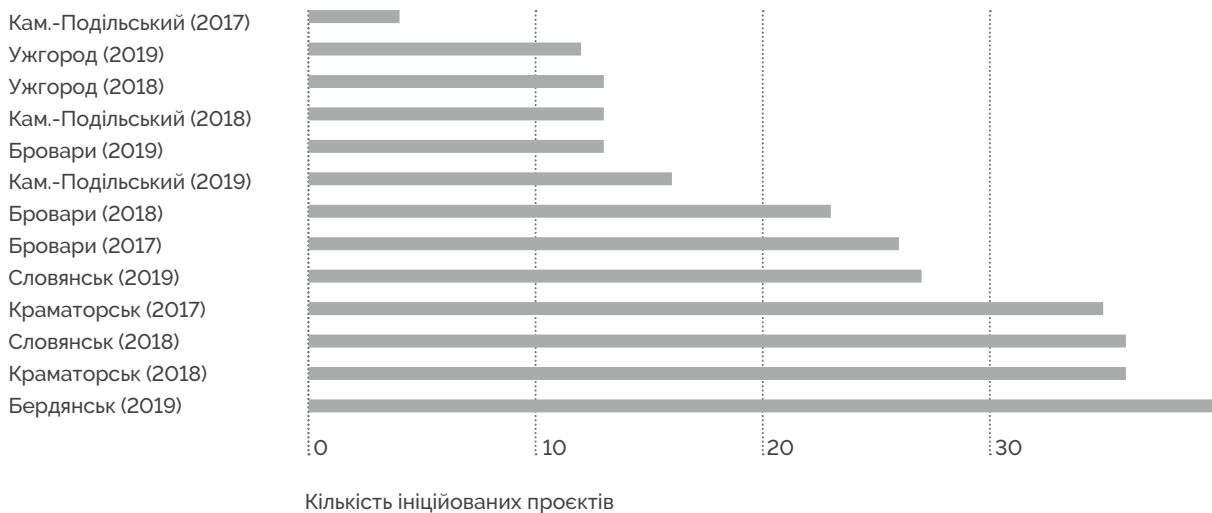
Саме столиця є беззаперечним лідером конкурсів бюджетів участі за кількістю ініційованих проєктів. Проте є в цьому рейтингу й інші великі міста, зокрема Дніпро, Одеса, Харків, Львів, Запоріжжя, Вінниця. Щоправда, тут не варто забувати, що деякі з них все-таки були з подвійними конкурсами, коли впродовж року проводили два відбори, скажімо, у Дніпрі в 2017, Одесі в 2017, Вінниці в 2016.

ТОП КОНКУРСІВ ГБ ІЗ НАЙБІЛЬШОЮ КІЛЬКІСТЮ ІНІЦІЙОВАНИХ ПРОЄКТІВ

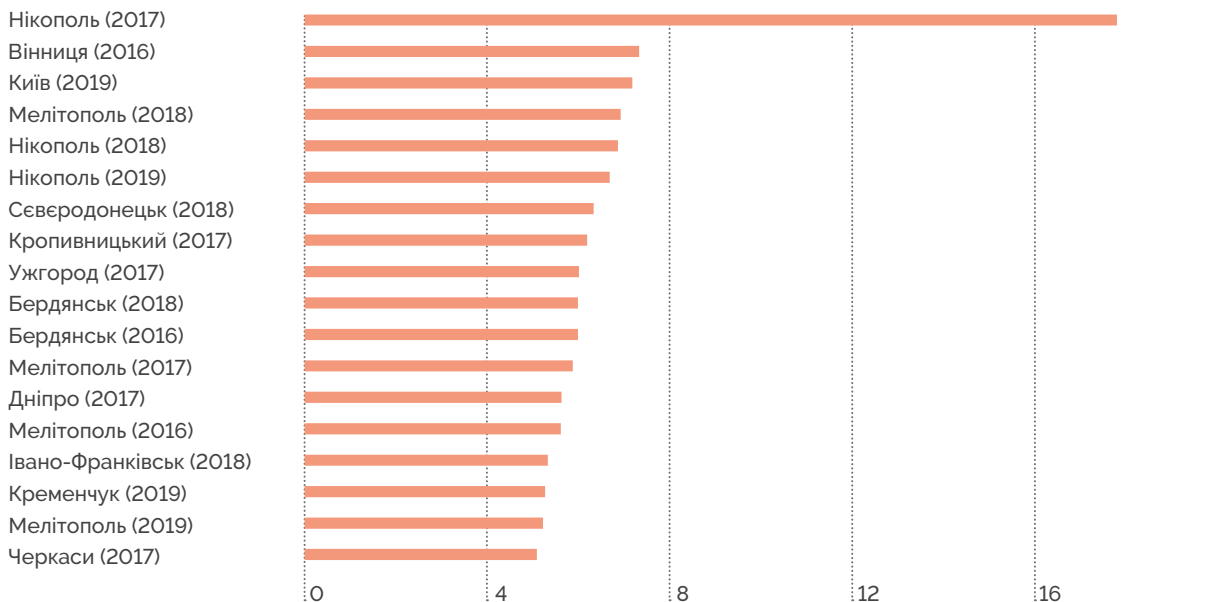
Натомість свого роду лідерами «антирейтингу» за кількістю ініційованих проєктів є Кам'янець-Подільський, Ужгород і Бровари, де проєктів ініціюється найменше.

ТОП КОНКУРСІВ ГБ ІЗ НАЙМЕНШОЮ КІЛЬКІСТЮ ІНІЦІЙОВАНИХ ПРОЄКТІВ

Проте, якщо оцінювати активність містян у конкурсах бюджету участі за кількістю поданих проєктів на 10 тис. населення, то лідером за цим показником є конкурс громадського бюджету 2017 року в Нікополі. Містянами у цей рік було подано 17,8 проєктів на 10 тис. осіб. Показово, що Київ є лідером за абсолютним показником поданих проєктів у 2019 році, проте за показником кількості ініційованих проєктів на 10 тис. населення місто посідає третє місце у списку лідерів. Та й загалом у цьому рейтингу менші міста демонструють кращі показники, ніж більші.

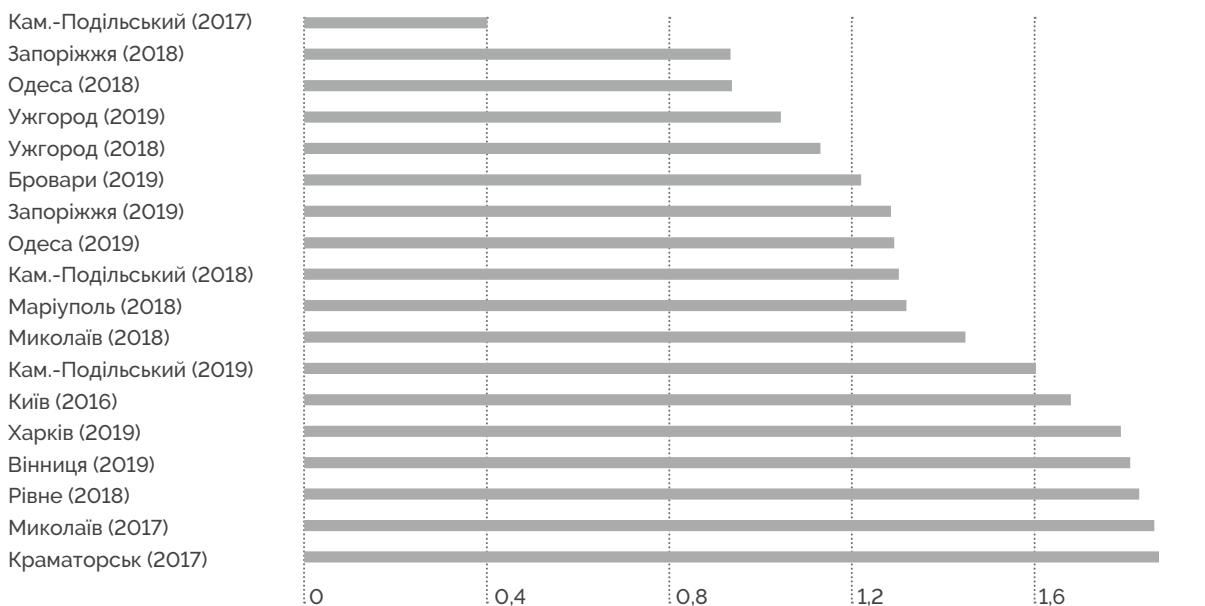
ТОП КОНКУРСІВ БЮДЖЕТУ УЧАСТІ З НАЙБІЛЬШОЮ КІЛЬКІСТЮ ІНІЦІЙОВАНИХ ПРОЄКТІВ

Кількість ініційованих проєктів на 10 тис. населення

Найменшу кількість проєктів бюджету участі у розрахунку на 10 тис. осіб населення подали жителі Кам'янець-Подільського у 2017 році (0,40 ініціатив), Запоріжжя у 2018 році – (0,93 ініціатив), Одеси у 2018 році – (0,94 ініціатив). Також незначним є цей показник і в низці інших міст, як це показано на гістограмі нижче

ТОП КОНКУРСІВ БЮДЖЕТУ УЧАСТІ З НАЙМЕНШОЮ КІЛЬКІСТЮ ІНІЦІЙОВАНИХ ПРОЄКТІВ НА ДУШУ НАСЕЛЕННЯ

Кількість ініційованих проєктів на 10 тис. населення

Великі та малі проекти

У **27 із 35** досліджуваних міст проекти бюджету участі за обсягом фінансування бодай у межах одного циклу поділялися на **малі** та **великі**. Щоправда, в деяких містах цей поділ застосовувався лише в окремих конкурсах. Так само, як і від конкурсу до конкурсу могли різнитися граничні розміри фінансування великих і малих проектів.

ЗАСТОСОВУВАВСЯ ПОДІЛ НА МАЛІ ТА ВЕЛИКІ ПРОЄКТИ		ПОДІЛ НІКОЛИ НЕ ЗАСТОСОВУВАВСЯ
Бердянськ	Івано-Франківськ	Кам'янець-Подільський
Львів	Северодонецьк	Кам'янське
Біла Церква	Краматорськ	Луцьк
Маріуполь	Тернопіль	Нікополь
Бровари	Київ	Слов'янськ
Мелітополь	Ужгород	Суми
Вінниця	Кременчук	Харків
Миколаїв	Херсон	Хмельницький
Дніпро	Кривий Ріг	
Одеса	Чернівці	
Житомир	Кропивницький	
Полтава	Черкаси	
Запоріжжя	Чернігів	
Рівне		

Приміром, у межах конкурсу 2017 року в Києві малими вважалися проекти загальною вартістю від 100 тис. грн до 1 млн грн; великими – загальною вартістю від 1 млн грн до 3 млн грн. У наступних конкурсах столиця відмовилася від поділу проектів узагалі. У Львові малими є проекти, бюджет яких становить від 50 тис. грн до 600 тис. грн, а великими – із бюджетом від 600 тис. до 3 млн грн. У Мелітополі вартість малих проектів у 2019 році не перевищувала 75 тис. грн, великих – 350 тис. грн. Граничні суми витрат на реалізацію громадських проектів встановлюються місцевими радами у положеннях про громадські бюджети і загалом доволі часто змінюються.

Водночас чимало міст доповнюють поділ на малі й великі проекти деякими іншими категоріями або ж застосовують альтернативні типології. Скажімо, у Кременчуці запроваджена градація проектів на «комунальні малі» та «комунальні великі», а окремим типом виділений «квартальний майданчик», що передбачає фінансування спорудження спортивних та ігрових майданчиків у різних районах міста.

У Бердянську і Сумах застосовується поділ проектів на загальноміські й локальні. При цьому в Бердянську локальні проекти квотуються за мікрорайонами, а в Сумах для обох типів встановлена лише верхня межа – до 750 тис. грн для локальних проектів, і до 1,5 млн грн – для загальноміських. Тому на практиці цей поділ – це швидше про масштаб проектів, а не про обсяг їх фінансування. Адаже чимало загальноміських проектів мають менший розмір бюджету, ніж локальні проекти.

У Запоріжжі тривалий час проекти ГБ узагалі не поділяли на жодні типи, однак починаючи від 2019 року, вони діляться на проекти загальноміського значення (по суті, великі) та пов'язані з комунальними закладами (малі) й житловим сектором (теж малі).

У Кропивницькому, паралельно із великими та малими проектами, окремо пріоритизовані соціальні проекти, які реалізуються за напрямом соціального захисту. У Дніпрі впродовж кількох років застосовувався поділ проектів на «гуманітарні великі», «гуманітарні малі», «муніципальні великі» та «муніципальні малі», а від 2020 року до них також додалися «освітні великі» та «освітні малі».

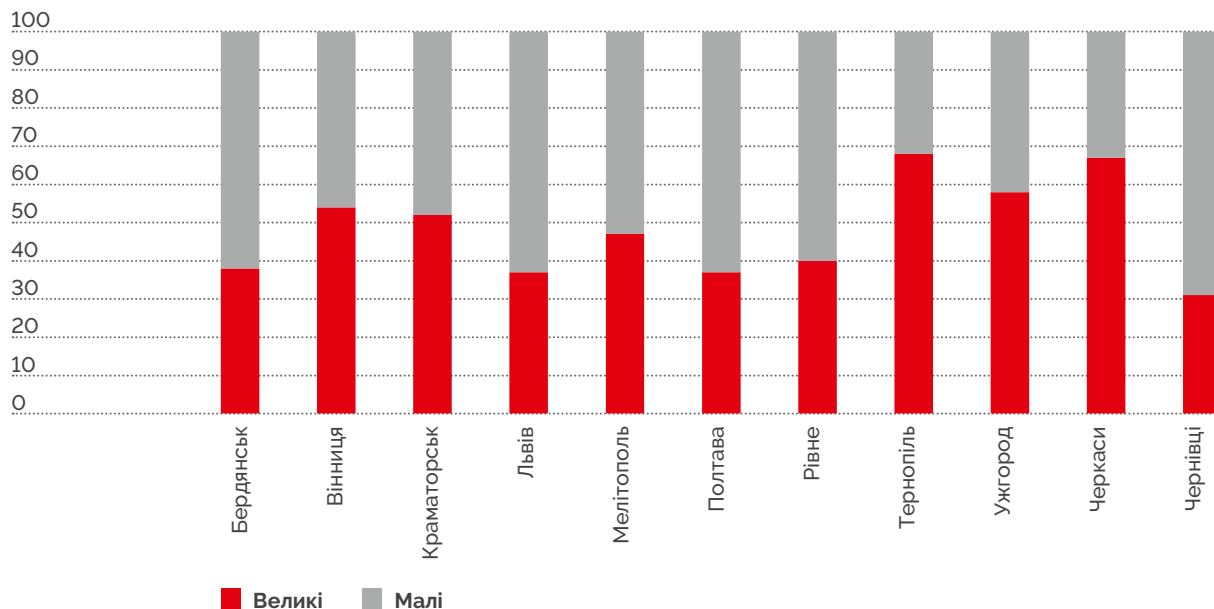
У Кривому Розі був досвід поділу проектів на великі, малі й середні, а в Полтаві віднедавна вони діляться великі, малі, та мікропроекти. У Херсоні, окрім поділу на великі й малі, проекти також поділяються на «тверді» (пов'язані зі створенням інфраструктури) і «м'які» (стосуються проведення заходів).

Таким чином, у кожному місті в сенсі поділу проектів склалася унікальна ситуація, причому чимало з них експериментують з різними типами і ще не сформували сталих практик.

Ситуація із розподілом проектів бюджету участі на великі й малі у 2016 році має такий вигляд: у **5 з 10** міст, де був поділ проектів, більше половини поданих ініціатив є великими. Це міста Вінниця, Краматорськ, Тернопіль, Ужгород та Черкаси. Найбільша частка ініційованих великих проектів зафіксована в Черкасах

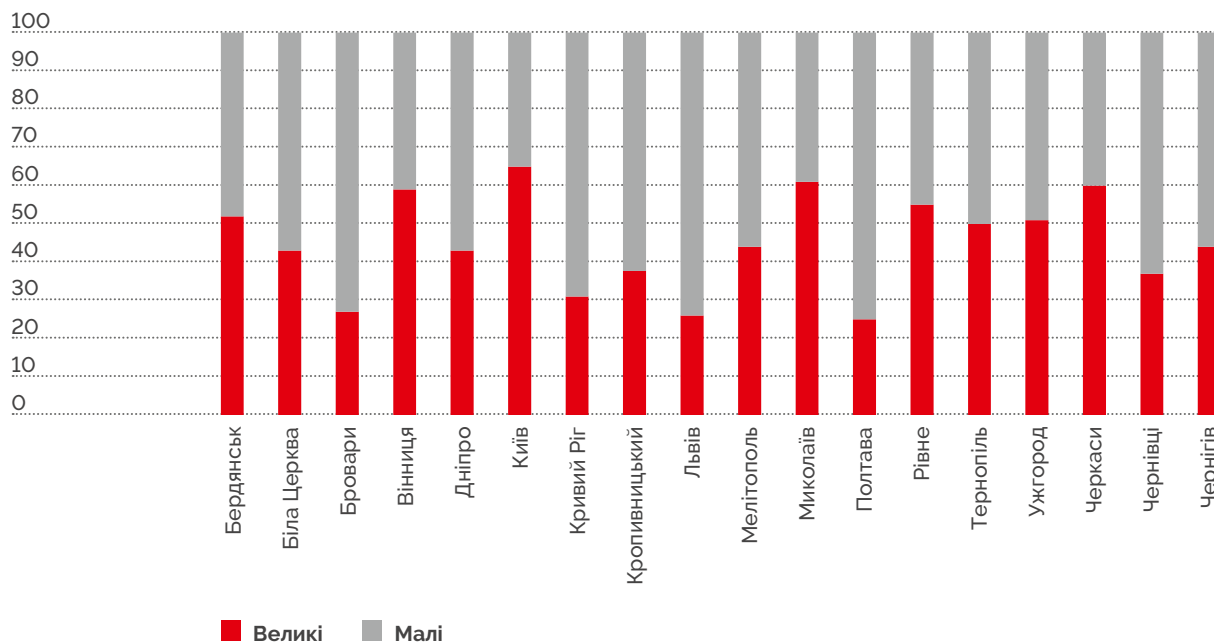
та становить 67%. Найбільше малих проєктів було подано жителями Чернівців – їхня частка становить 69% від загальної кількості ініціатив громадян.

РОЗПОДІЛ НА ВЕЛИКІ ТА МАЛІ ПРОЄКТИ, 2016 РІК, %

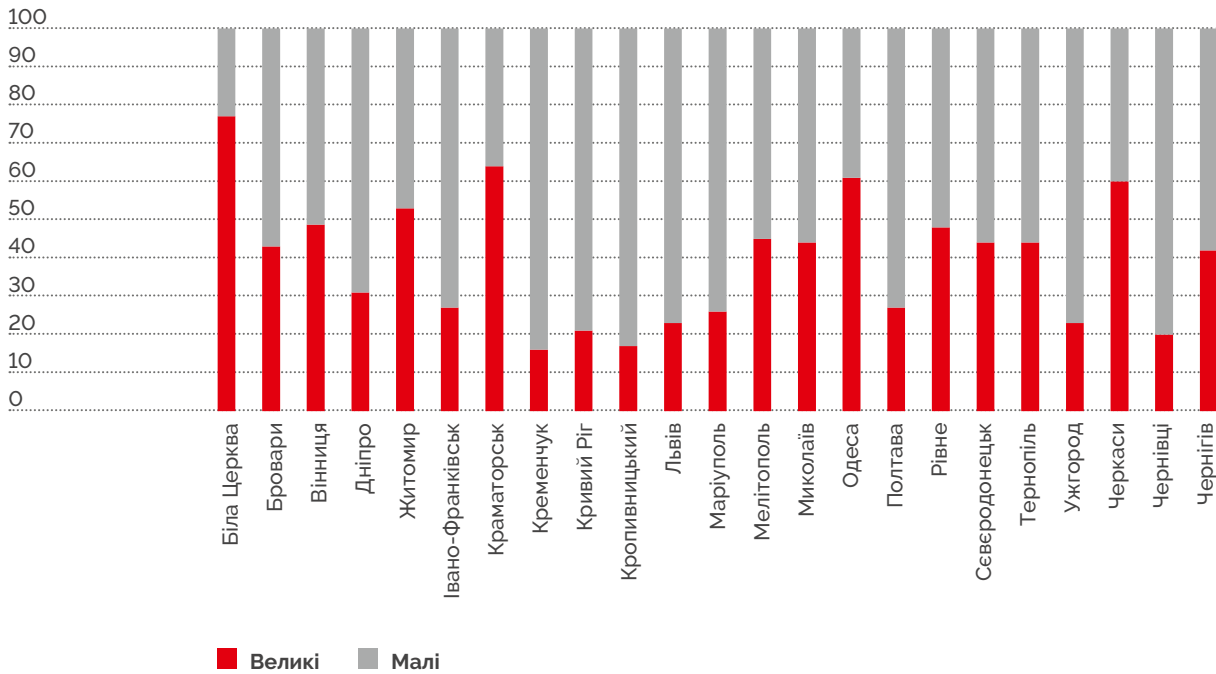
У 2017 році **у 7 із 17** міст великі за типом проєкти превалювали у загальній кількості ініційованих. Це міста Бердянськ, Вінниця, Київ, Миколаїв, Рівне, Ужгород і Черкаси. Найбільша частка великих проєктів була ініційована в Черкасах (66% від загальної кількості поданих) та в Києві (65%). Найбільше малих проєктів ініціювали мешканці Полтави і Броварів – їхня частка від загальної кількості становила 75% і 73% відповідно.

РОЗПОДІЛ НА ВЕЛИКІ ТА МАЛІ ПРОЄКТИ, 2017 РІК, %

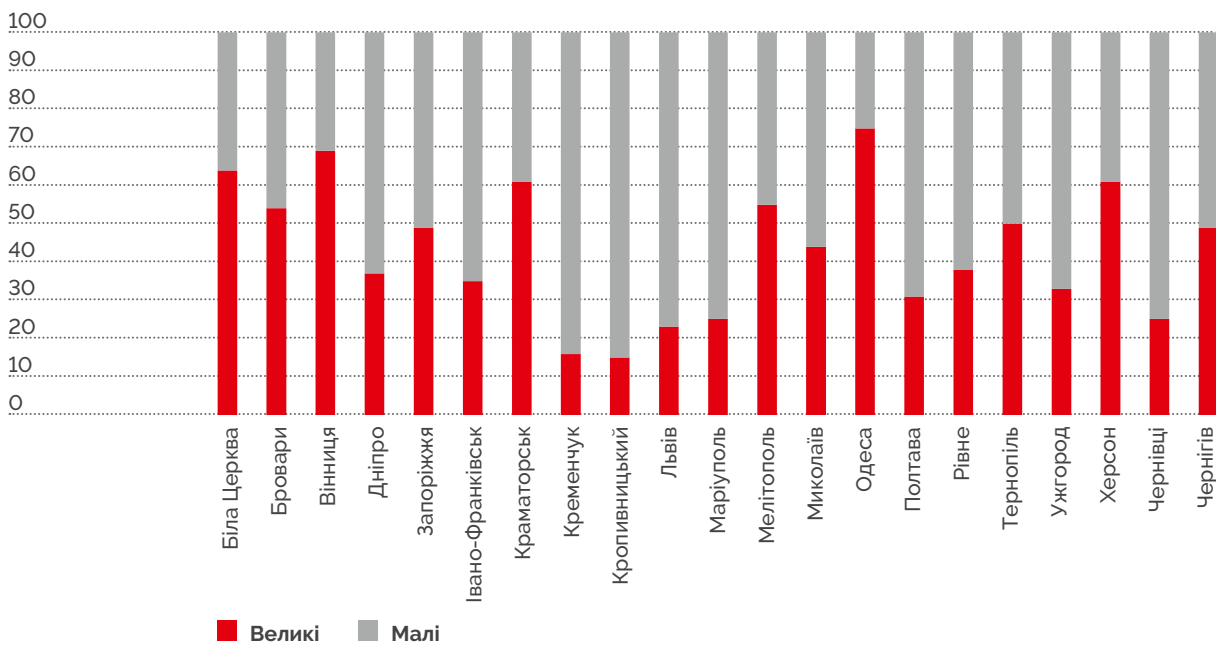
У 2018 році лише **у 5 із 23** міст із поділом проєктів жителі подавали переважно великі проєкти; у решті превалювали малі. До них належать міста: Біла Церква, Вінниця, Житомир, Краматорськ, Одеса й Черкаси. Найбільшою частка великих проєктів серед поданих була в Білій Церкві (77%), малих – у Кривому Розі (79%)².

РОЗПОДІЛ НА ВЕЛИКІ ТА МАЛІ ПРОЄКТИ, 2018 РІК, %

Врешті, у 2019 році лише **у 7 містах із 21 великі** проєкти переважали у загальній кількості ініційованих. Це міста Біла Церква, Бровари, Вінниця, Краматорськ, Мелітополь, Одеса, Херсон, причому найбільшою їх частка була в Одесі (75%). Найбільші ж частки малих проєктів серед ініційованих зафіксовані в Кропивницькому (85%) та Кременчуку (84%).

РОЗПОДІЛ НА ВЕЛИКІ ТА МАЛІ ПРОЄКТИ, 2019 РІК, %

² У випадку Кривого Рогу категорія «малі» об'єднує власне малі та середні проєкти

Якщо ж проаналізувати дані за період 2016–2019 рр., то протягом чотирьох років лише жителі Вінниці й Черкас щороку подавали великих проєктів більше, ніж малих, а жителі Дніпра, Львова, Кривого Рогу, Кропивницького, Полтави, Чернівців – більше малих, ніж великих. В інших містах у цьому сенсі були коливання: на одних конкурсах було більше великих проєктів, на інших – малих. Унікальна ситуація склалася в Тернополі, де на двох із чотирьох конкурсів – 2017 і 2019 – кількість поданих великих і малих проєктів була рівною.

Можна припустити, що загалом більша схильність громадян подавати малі проєкти обумовлена тим, що вони мають більше шансів отримати фінансування, оскільки більша кількість проєктів стають переможцями. Крім того, на це значною мірою впливає, якими чином місцева влада квотує великі й малі проєкти в загальному обсязі громадського бюджету. Скажімо, у тій самій Вінниці традиційно 80–85% виділяють на великі проєкти, тож це також може схилити авторів до подання саме їх.

Якість проєктних пропозицій

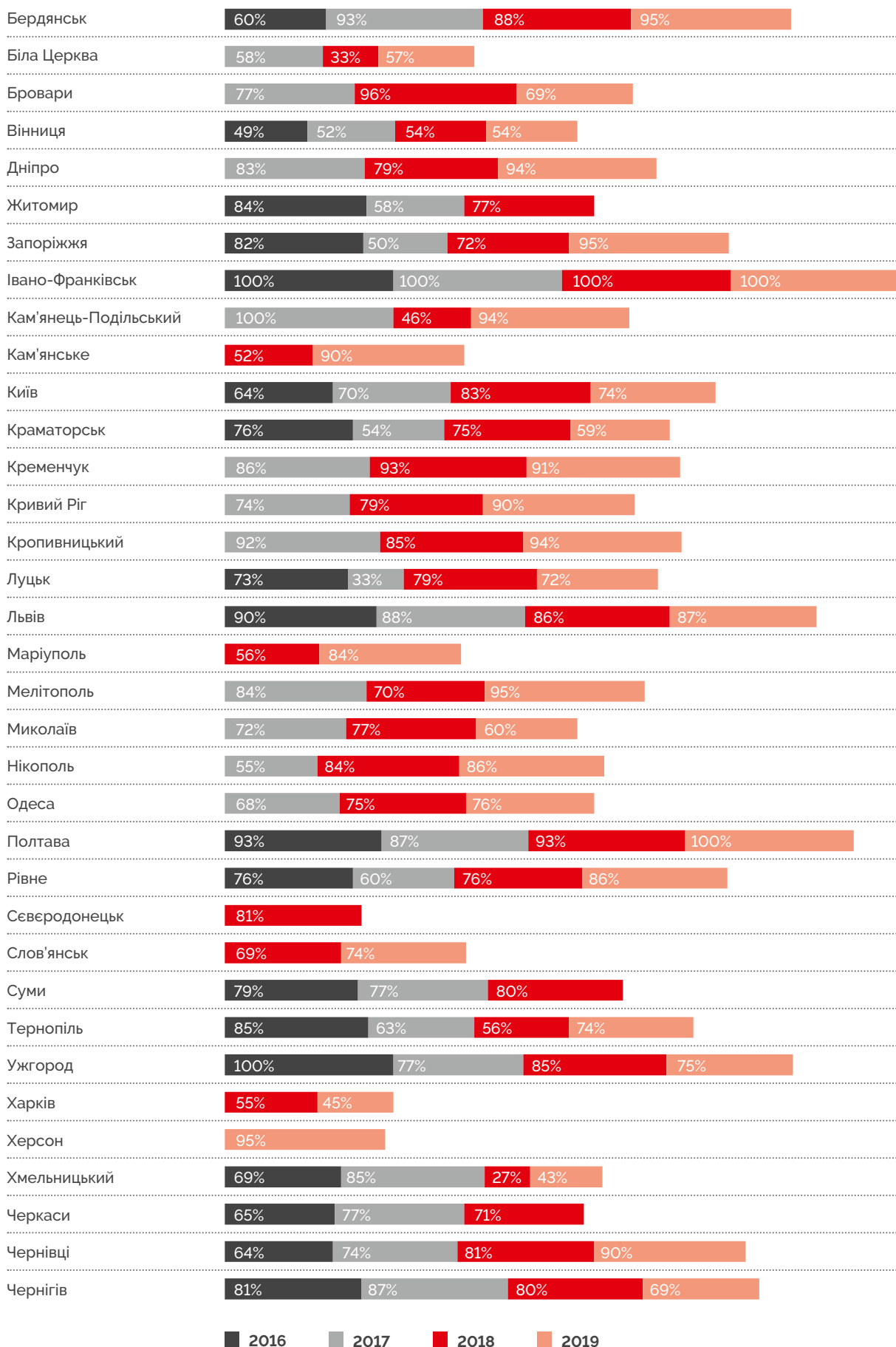
Не всі проєкти, що подаються у межах бюджету участі, автоматично виносяться на голосування жителів громади. Як правило, створюється якийсь орган – координаційна рада або робоча група, – яка попередньо оцінює проєкти на предмет їхньої відповідності вимогам конкурсу, законодавству, можливості реалізації тощо. За підсумками цих оцінок можна судити про загальну якість проєктних пропозицій, адже відхиляють їх зазвичай саме через погану підготовку.

На загал, у переважній більшості конкурсів ГБ, що проводили у період 2016–2019 років, **понад 60%** ініційованих проєктів пройшли перевірку та були винесені на голосування жителів. Заразом якихось чітких трендів у цьому сенсі не простежується, і коливання частки допущених до голосування проєктів різняться від міста до міста.

У 2016 найменша частка допущених до голосування проєктів бюджету участі зафіксована у Вінниці – **49%** від загальної кількості надісланих на розгляд координаційної ради проєктів. У 2017 році лише **33%** проєктів, поданих жителями Луцька, були допущені до голосування. А в 2018 році у Хмельницькому етап перевірки подолали лише **27%** проєктів. У 2019 році лише у двох містах частка допущених до голосування проєктів становила менше 50%. Це Хмельницький із показником у **43%** та Херсон із показником у **45%**.

У тих містах, де спостерігається низький відсоток допуску громадських проєктів до голосування, доцільно звернути увагу на роботу із потенційними авторами. Актуальним вбачається проведення навчань із написання проєктів або ж організація консультацій протягом етапу підготовки заявок. У цьому контексті заслуговує на увагу практика проведення шкіл громадського бюджету, приміром, у Харкові, Одесі, Києві та інших містах.

ЧАСТКА ДОПУЩЕНИХ ДО ГОЛОСУВАННЯ ПРОЄКТІВ 2016–2019

Активність голосування за проєкти

Найбільша сумарна кількість голосів за проєкти громадського бюджету за період 2015–2019 цілком очікувано фіксується у Києві. Позитивним є те, що ця кількість, до того ж, щорічно зростає: у 2016 році ініціативи киян зібрали 112,3 тис. голосів, у 2017 році – 444,5 тис., у 2018 році – 487,3 тис., у 2019 році – 654,6 тис. голосів.

Суттєвий приріст за кількістю голосів також спостерігається у м. Кривий Ріг. 2016 року містяни віддали 54 тис. своїх голосів за громадські проєкти, 2017 року цей показник становив 102,6 тис. голосів, у 2018 році – 136 тис. голосів, у 2019 році – 221,3 тис. голосів.

У цілому ж у 19 з 35 досліджуваних громад спостерігався щорічний приріст голосів за проєкти бюджетів участі. Окрім Києва і Кривого Рогу, до таких належать Житомир, Івано-Франківськ, Полтава, Рівне, Черкаси, Чернівці, Бровари, Дніпро, Кам'янець-Подільський, Кременчук, Нікополь, Суми, Чернігів, Кам'янське, Маріуполь, Слов'янськ, Харків.

Водночас у низці міст простежується зворотна тенденція. Так, у 2017 році в Одесі в межах двох конкурсів проєктів городяни сукупно віддали на їх підтримку 295,8 тис. своїх голосів. Проте під час голосування 2018 року нараховувалось всього 40,2 тис. голосів, а у 2019 – ще менше: 35,4 тис. голосів. Прикметно, що ці показники корелюють із негативною динамікою ініціювання проєктів бюджету участі за три роки. Можна припустити, що причина спадання громадської уваги до бюджету участі, починаючи від 2018 року, криється у низці скандалів, що розгорталися навколо встановлення об'єктів за завищеною ціною коштом бюджету участі. Крім Одеси, щорічне зниженні кількості голосів фіксується в Запоріжжі та Ужгороді. В останньому випадку рівень голосування узагалі сягнув критичних показників – на конкурсі ГБ 2019 року загалом за всі проєкти подано всього 600 голосів.

Більш-менш стабільним є щорічний показник голосування за проєкти у Львові. Починаючи з 27,7 тис. голосів у 2016 році, жителі активніше включились у голосування у 2017 році, віддавши 109,3 тис. голосів, 2018 року цей показник становив 106 тис. голосів, 2019–153 тис. голосів. Незначні коливання кількості голосів також спостерігаються у Запоріжжі, Краматорську, Луцьку, Мелітополі, Хмельницькому, Кропивницькому, Білій Церкві, Миколаєві, Тернополі.

ЗАГАЛЬНА КІЛЬКІСТЬ ГОЛОСІВ ЗА ПРОЄКТИ БЮДЖЕТУ УЧАСТІ, 2016 РІК

Бердянськ		28 360
Вінниця		54 229
Житомир		15 308
Запоріжжя		31 177
Івано-Франківськ		2 090
Краматорськ		12 958
Київ		112 293
Кривий Ріг		54 000
Луцьк		24 053
Львів		27 763
Мелітополь		13 543
Полтава		7 068
Рівне		7 351
Ужгород		5 524
Хмельницький		6 334
Черкаси		21 384
Чернівці		11 415

ЗАГАЛЬНА КІЛЬКІСТЬ ГОЛОСІВ ЗА ПРОЄКТИ БЮДЖЕТУ УЧАСТІ, 2017 РІК

Бердянськ		15 833
Біла Церква		9 222
Бровари		1 552
Вінниця		17 793
Дніпро		116 349
Житомир		25 813
Запоріжжя		25 394
Івано-Франківськ		7 982
Кам'янець-Подільський		1 771
Краматорськ		917
Київ		444 509
Кременчук		14 238
Кривий Ріг		102 680
Кропивницький		27 925
Луцьк		706
Львів		109 359
Мелітополь		15 943
Миколаїв		17 610
Нікополь		4 053
Одеса		295 851
Полтава		12 061
Рівне		14 181
Суми		17 002
Тернопіль		14 344
Ужгород		4 871
Хмельницький		30 780
Черкаси		52 662
Чернівці		22 899
Чернігів		22 913

ЗАГАЛЬНА КІЛЬКІСТЬ ГОЛОСІВ ЗА ПРОЄКТИ БЮДЖЕТУ УЧАСТІ, 2018 РІК

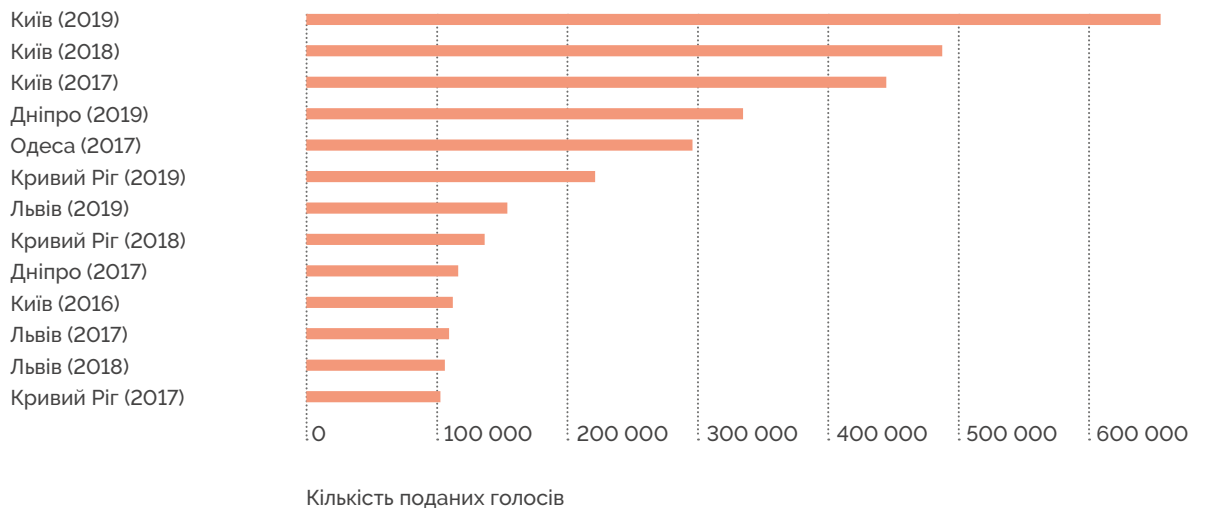
Бердянськ		12 401
Біла Церква		10 126
Бровари		2 238
Вінниця		40 397
Дніпро		48 919
Житомир		32 554
Запоріжжя		25 010
Івано-Франківськ		25 477
Кам'янець-Подільський		3 963
Кам'янське		3 728
Краматорськ		4 568
Київ		487 340
Кременчук		22 959
Кривий Ріг		136 599
Кропивницький		16 971
Луцьк		14 314
Львів		106 066
Маріуполь		1 852
Мелітополь		14 541
Миколаїв		18 361
Нікополь		8 810
Одеса		40 298
Полтава		17 052
Рівне		42 492
Северодонецьк		11 865
Слов'янськ		4 853
Суми		30 740
Тернопіль		6 881
Ужгород		1 414
Харків		19 521
Хмельницький		17 623
Черкаси		54 997
Чернівці		20 393
Чернігів		33 168

ЗАГАЛЬНА КІЛЬКІСТЬ ГОЛОСІВ ЗА ПРОЄКТИ БЮДЖЕТУ УЧАСТІ, 2019 РІК

Бердянськ	15 076
Біла Церква	3 033
Бровари	2 805
Вінниця	32 262
Дніпро	334 661
Запоріжжя	17 097
Івано-Франківськ	43 620
Кам'янець-Подільський	18 220
Кам'янське	20 800
Краматорськ	1 801
Київ	654 651
Кременчук	55 777
Кривий Ріг	221 297
Кропивницький	22 431
Луцьк	18 683
Львів	153 945
Маріуполь	9 476
Мелітополь	16 397
Миколаїв	15 320
Нікополь	9 237
Одеса	35 458
Полтава	31 623
Рівне	38 650
Слов'янськ	5 257
Тернопіль	16 628
Ужгород	600
Харків	39 685
Херсон	17 057
Хмельницький	17 332
Чернівці	48 337
Чернігів	53 976

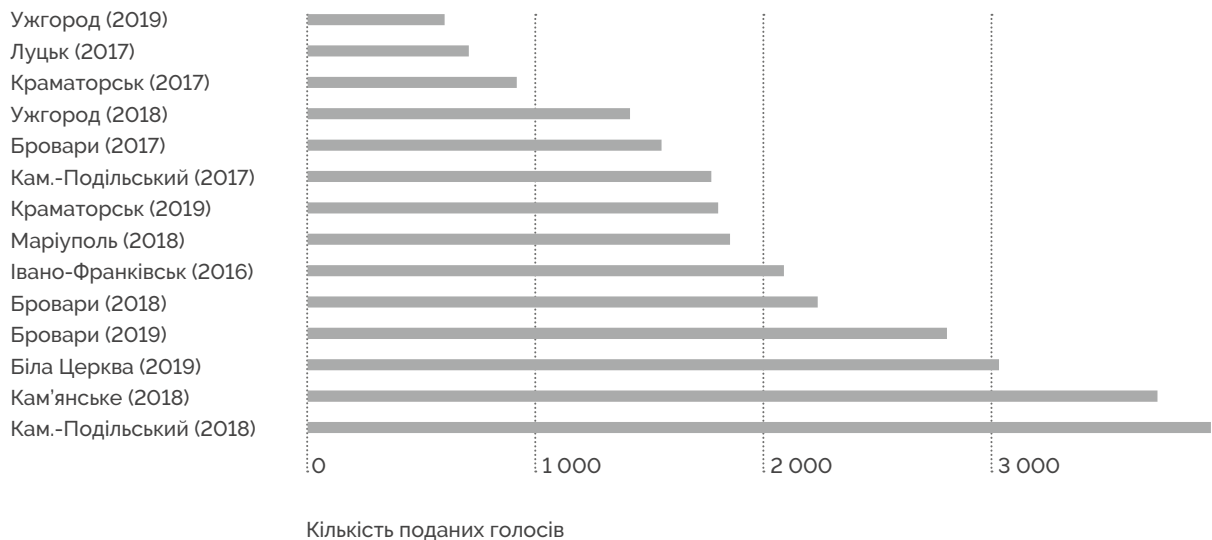
Три конкурси із найбільшою кількістю голосів за період 2016–2019 років – це бюджети участі, що проводили у Києві в 2019 році (654,7 тис. голосів), 2018 році (487,3 тис. голосів) та 2017 році (444,5 тис. голосів). Наступні в рейтингу – конкурси, що проводили 2019 року в Дніпрі (334,6 тис. голосів) та в Одесі у 2017 році (295,8 тис. голосів). Щоправда, слід ураховувати, що в Одесі та Дніпрі у 2017 році відбулося по два конкурсні відбори.

ТОП КОНКУРСІВ ІЗ НАЙБІЛЬШОЮ КІЛЬКІСТЮ ПОДАНИХ ГОЛОСІВ

Конкурси з найменшою кількістю голосів проводили 2019 року в Ужгороді (всього 600 голосів), Луцьку в 2017 році (706 голосів) та Краматорську в 2017 році (917 голосів).

ТОП КОНКУРСІВ З НАЙМЕНШОЮ КІЛЬКІСТЮ ПОДАНИХ ГОЛОСІВ

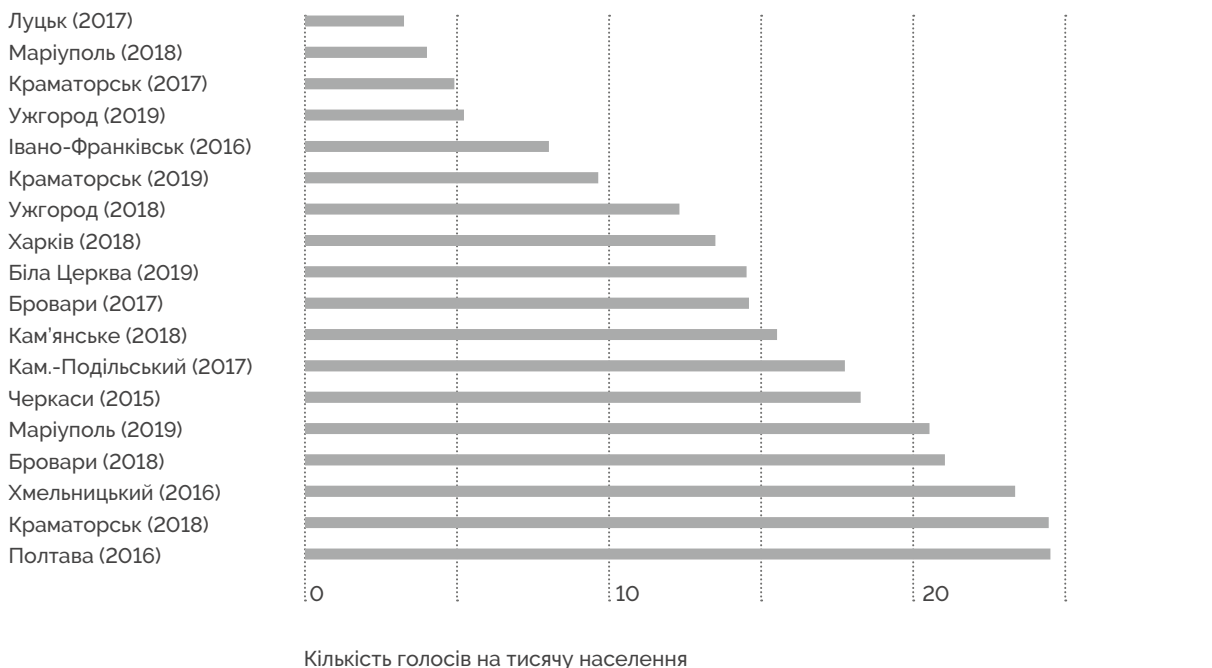
Проте якщо переважити ці дані на кількість населення міст, то результати будуть дещо іншими. Лідером у рейтингу є конкурс громадського бюджету, проведений 2019 року в Кривому Розі. Показник кількості відданих за проекти участі голосів становив 353 на 1 тис. населення. Схожі результати продемонстрував і Дніпро, в якому на конкурсі у 2019 році містяни віддали 334 голоси у розрахунку на 1 тис. осіб населення. У перший рік запровадження бюджету участі в Одесі у 2017 році активні жителі віддали 292 голоси на 1 тис. осіб населення, щоправда, в цьому випадку – в межах двох конкурсів.

ТОП КОНКУРСІВ ЗА НАЙБІЛЬШОЮ КІЛЬКІСТЮ ПОДАНИХ ГОЛОСІВ НА ТИСЯЧУ НАСЕЛЕННЯ

До трійки міст із найменшою кількістю поданих голосів на 1 тис. жителів належать: Луцьк – три голоси у 2017 році, Маріуполь – чотири голоси у 2018 році, Краматорськ – п'ять голосів за 2017 рік.

ТОП КОНКУРСІВ З НАЙМЕНШОЮ КІЛЬКІСТЮ ПОДАНИХ ГОЛОСІВ НА ТИСЯЧУ НАСЕЛЕННЯ

Найбільша кількість голосів, яку коли-небудь набирив проект під час голосування в аналізованих містах, становить **8 895**. Зокрема, це проект «Дитячі долі на вашій долоні – порятунок дітей 24/7 у міській клінічній лікарні № 8» із Кривого Рогу (конкурс 2019 року). Проект мав на меті покращення умов перебування та якості медичної допомоги у відділенні інтенсивної терапії для обслуговування дитячого населення КП «Криворізька міська клінічна лікарня № 8» шляхом його переведення в інші приміщення та здійснення в них капітального ремонту із заміною системи теплозабезпечення і кондиціонування та облаштуванням двох додаткових палат для сумісного перебування пацієнтів та їхніх близьких.

Загалом же лише 19 проектів з усіх міст набрали більше 5 000 голосів; решта цієї позначки не подолали. Показово, що 12 із цих проектів належать до тематичної категорії «Освіта»; третина була ініційована у Кривому Розі.

ПРОЄКТИ, ЩО НАБРАЛИ НАБІЛЬШУ КІЛЬКІСЬ ГОЛОСІВ

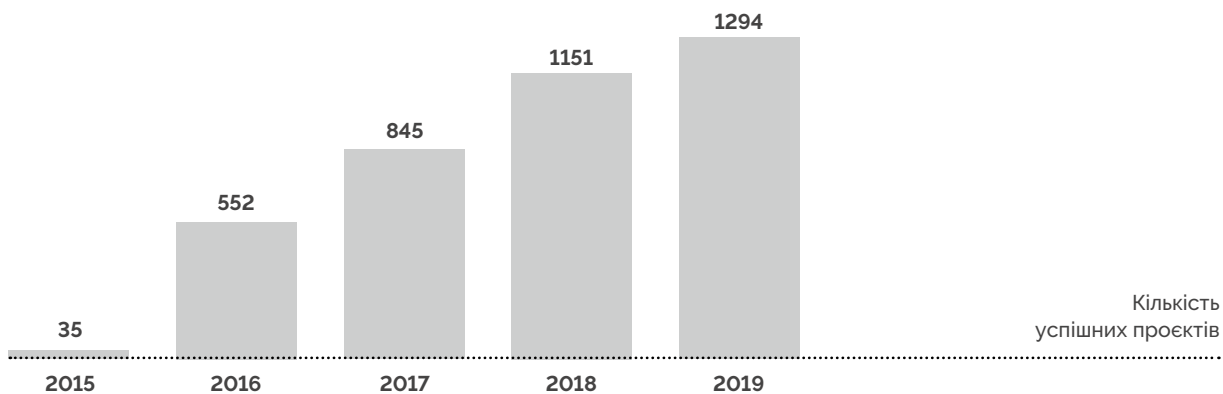
№	НАЗВА ПРОЄКТУ	МІСТО	РІК	КІЛЬКІСЬ ГОЛОСІВ
1	Дитячі долі на вашій долоні – ПОРЯТУНОК ДІТЕЙ 24/7 у міській клінічній лікарні № 8	Кривий Ріг	2019	8 895
2	Реконструкції спортивних майданчиків ліцею «Голосіївський» № 241	Київ	2018	7 225
3	Дорога до скверу скульптур	Львів	2019	6 818
4	Міжнародний фестиваль дитячо-юнацької творчості «Сонячний каштанчик»	Київ	2019	6 381
5	Спортивно-ігровий комплекс у Криворізькій гімназії № 95 – «Ігро-мікс»	Кривий Ріг	2018	6 091
6	«ЕНЕРГОЗБЕРЕЖЕННЯ НА КОРИСТЬ ЗДОРОВ'Я ДИТИНИ» – модернізація кухонного обладнання та ремонт приміщення	Кривий Ріг	2018	6 037
7	Ремонт та облаштування футбольного майданчика Київської гімназії № 283	Київ	2019	5 962
8	Благоустрій шкільного подвір'я ліцею «Голосіївський» № 241 міста Києва	Київ	2019	5 853
9	«Дай немовляті шанс на повноцінне життя!» Сучасна палата інтенсивної терапії для новонароджених.	Львів	2018	5 456
10	Сучасна їдальня для школи № 30Б	Київ	2019	5 398
11	Територія дитячої мрії (обладнання футбольного поля зі штучним покриттям на базі КНВК № 129 «ГЛАС»)	Кривий Ріг	2019	5 304
12	«ІНТЕЛЕКТ І ЗДОРОВ'Я. Криворізьким дітям – сучасний розвивальний освітній простір»	Кривий Ріг	2018	5 233
13	Туристичний Кам'янець – місто-мрія для людей і тварин	Кам'янець	2019	5 205
14	STEMLab (комп'ютерний клас для КЗО «НВО № 136» ДМР)	Дніпро	2019	5 202
15	Сучасні лінгафонні кабінети як ефективний засіб вивчення іноземних мов у СШ № 135	Дніпро	2019	5 187
16	Універсальний спортивний майданчик ліцею	Дніпро	2019	5 155
17	Оснащення STEM-кабінету наборами LEGO Education у школі № 97	Дніпро	2019	5 127
18	Radioday free open air у межах святкування дня міста	Київ	2019	5 057
19	Арт-майданчик науки та творчості просто неба	Кривий Ріг	2018	5 005

Успішність

Упродовж п'яти років спостерігається щорічне зростання загальної кількості успішних проєктів (тобто тих, що стають переможцями за підсумками конкурсних відборів) у 35 досліджуваних містах. Проте це насамперед можна пояснити постійним зростанням загальної кількості проєктів, що ініціюються. Адже коефіцієнт кореляції між кількістю ініційованих та успішних проєктів майже дорівнює одиниці, що вказує на доволі значний кореляційний зв'язок.

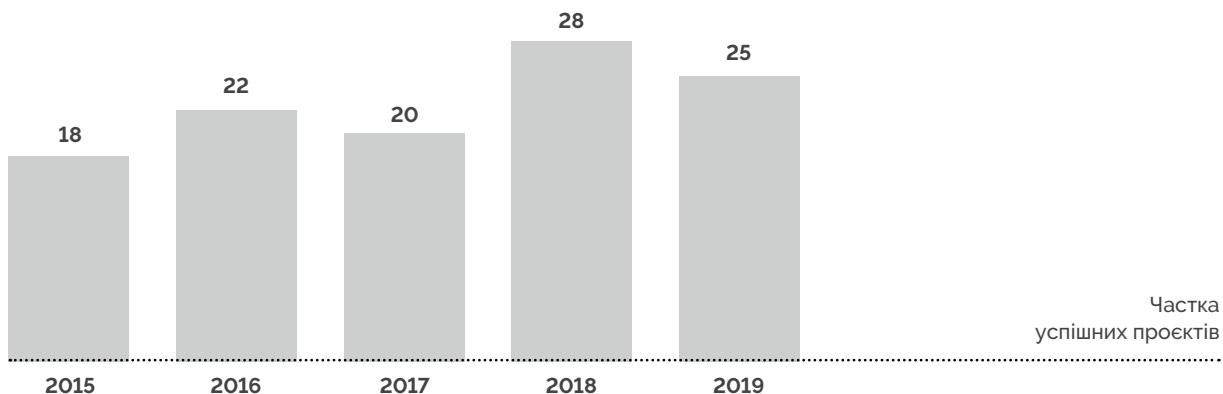
Загалом за означений період в усіх 35 містах успішними стали **3 877 проєктів** громадського бюджету. Динаміка за роками наведена у діаграмах нижче.

УСПІШНІСТЬ ПРОЄКТІВ

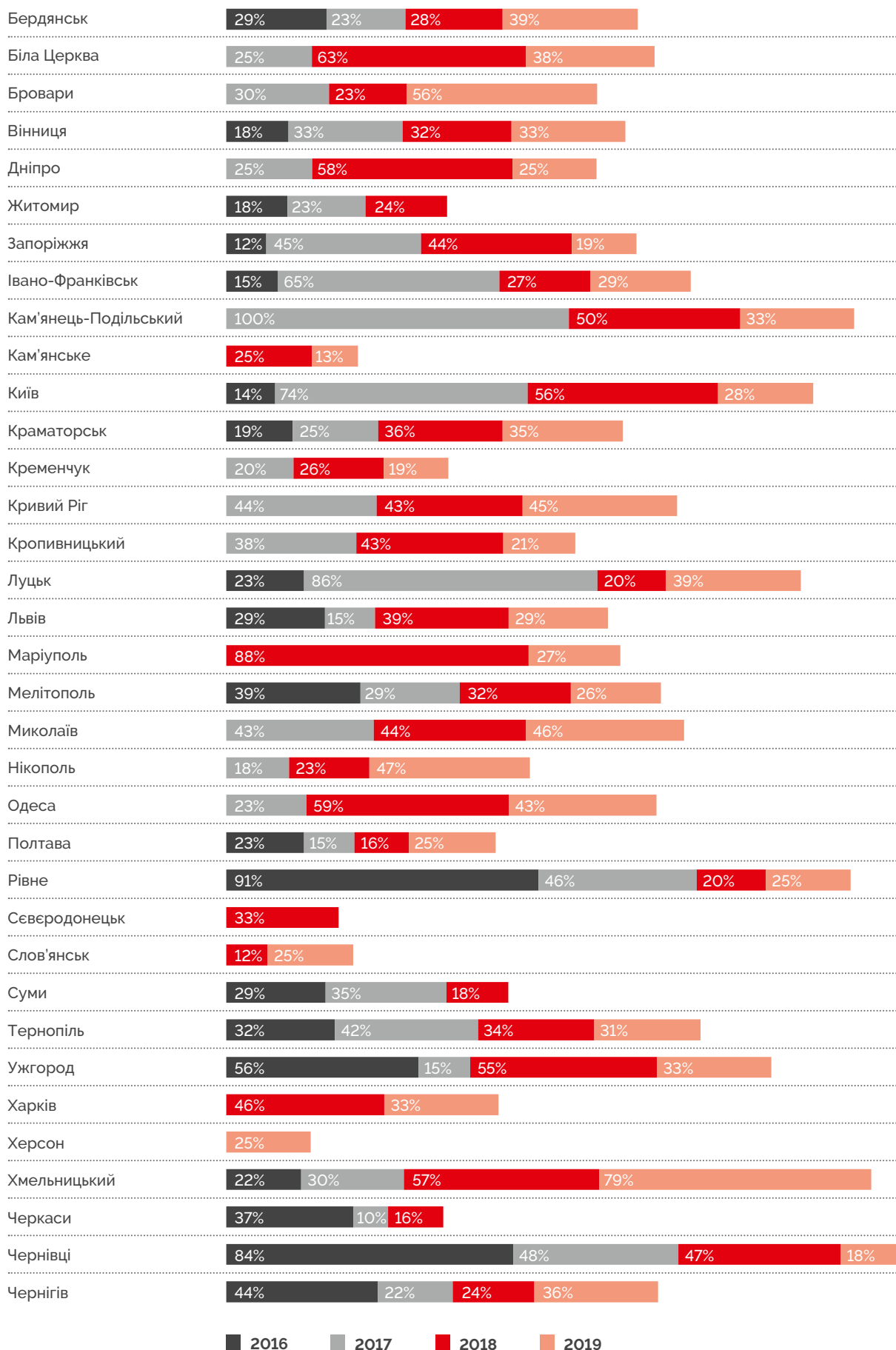
У відносних показниках в середньому близько п'ятої частини всіх ініційованих проєктів є успішними, це доволі хороший результат.

УСПІШНІСТЬ ПРОЄКТІВ, %

Проте ці дані суттєво різняться залежно від міста. Велика частка успішних проєктів фіксується, як правило, в роки із невеликою кількістю поданих проєктів – і навпаки. Так, у Кам'янці-Подільському у 2017 році всі 100% проєктів громадського бюджету стали успішними. Варто відзначити, що це перший рік запровадження конкурсу громадських проєктів, і, відповідно, жителями було ініційовано всього чотири заявки, які й були підтримані.

У Рівному в 2016 році частка проєктів-переможців становила 91%. Цей рік також є першим роком проведення громадського бюджету і роком із найменшою кількістю ініційованих за чотири роки проєктів у місті. Аналогічна ситуація спостерігається у 2016 році в Чернівцях, коли успіху досягли 84% ініційованих проєктів, включаючи всі малі проєкти, що брали участь у голосуванні.

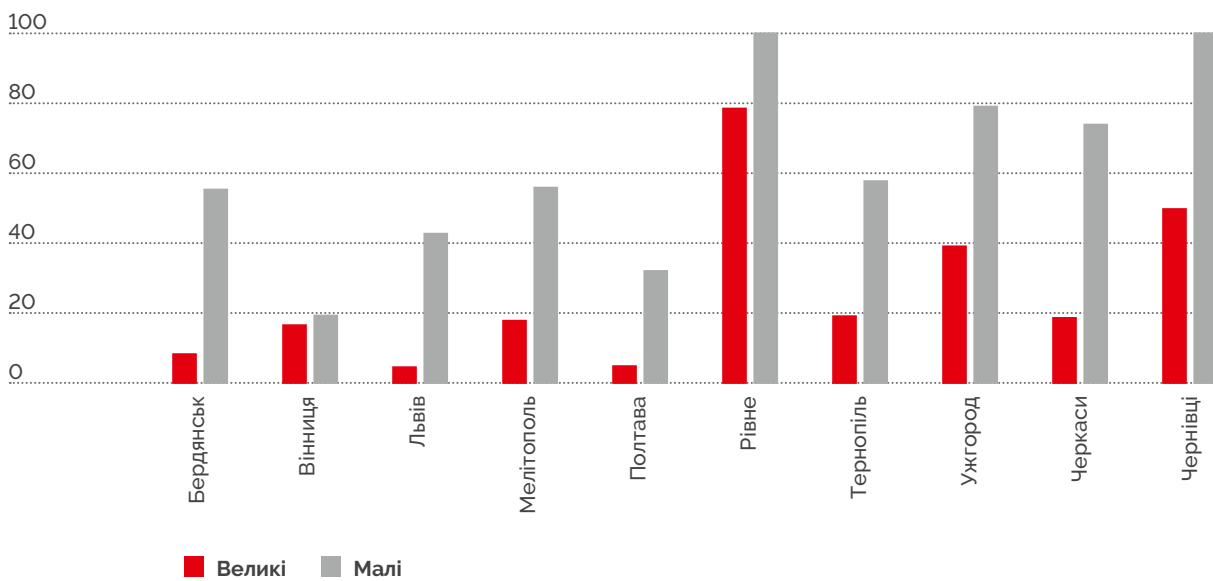
ЧАСТКА УСПІШНИХ ПРОЄКТІВ 2016 - 2019

Натомість у Черкасах у 2017 році лише 10% поданих проєктів були успішними, проте цього року була подана найбільша кількість проєктних заявок за три роки існування бюджету участі в місті. В Одесі в рік найбільшої кількості поданих проєктів спостерігається найменша за всі роки частка проєктів-переможців (23%).

Заразом у Києві щорічне зростання частки успішних проєктів відбувається водночас зі зростанням загальної кількості ініційованих містянами проєктів.

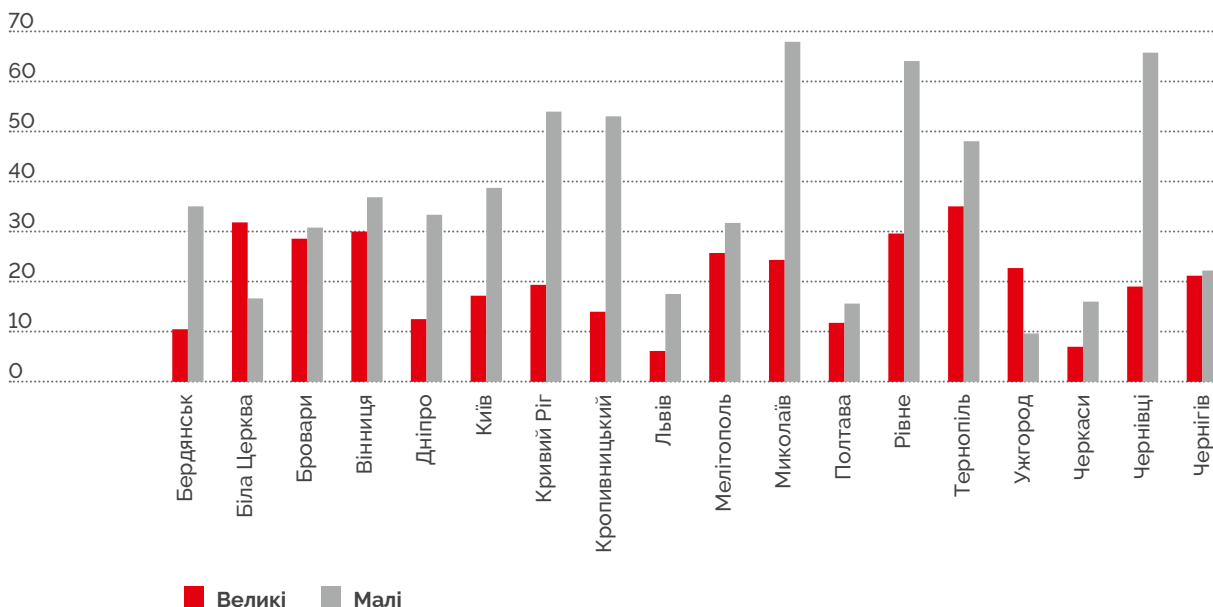
У 2016 році жителі досліджуваних міст активно підтримували малі проєкти. 100% винесених на голосування малих проєктів було підтримано в містах Чернівці та Рівне. Щодо великих проєктів, то найбільша частка успішних зафіксована у місті Рівному (79%).

ЧАСТКА ПРОЄКТІВ-ПЕРЕМОЖЦІВ СЕРЕД ВЕЛИКИХ ТА МАЛИХ ПРОЄКТІВ У 2016 РОЦІ, %

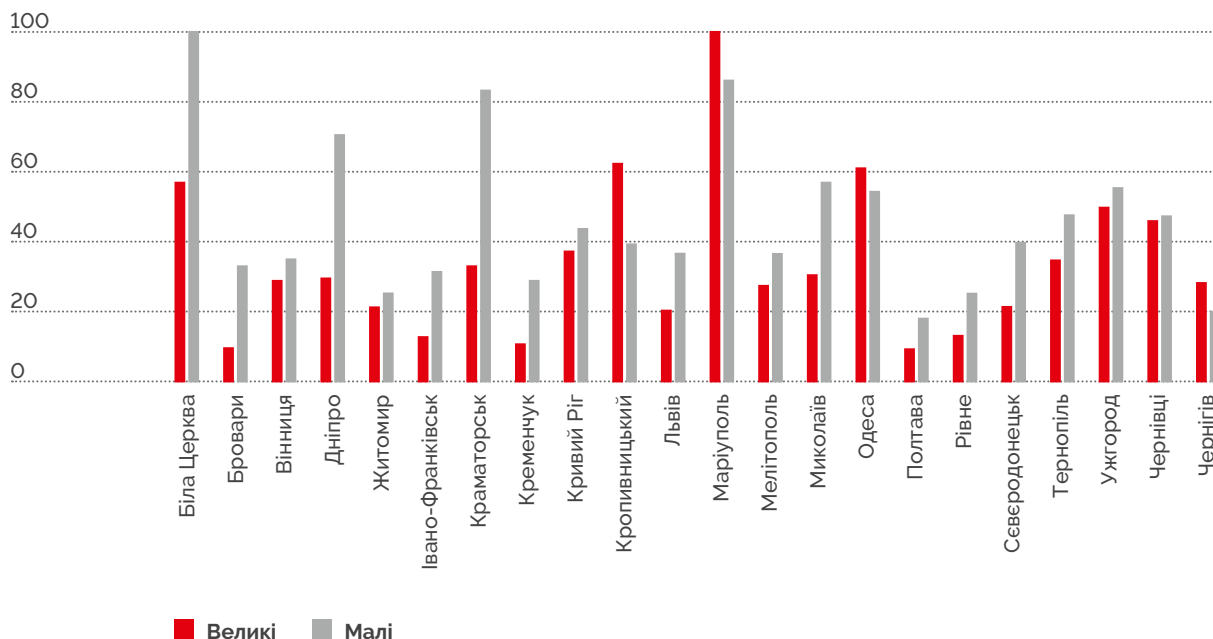
У 2017 році від 7% до 68% винесених на голосування малих та від 6% до 37% великих проєктів перемогли на конкурсах бюджетів участі у містах, де такий розподіл проєктів застосовували.

ЧАСТКА ПРОЄКТІВ-ПЕРЕМОЖЦІВ СЕРЕД ВЕЛИКИХ ТА МАЛИХ ПРОЄКТІВ У 2017 РОЦІ, %

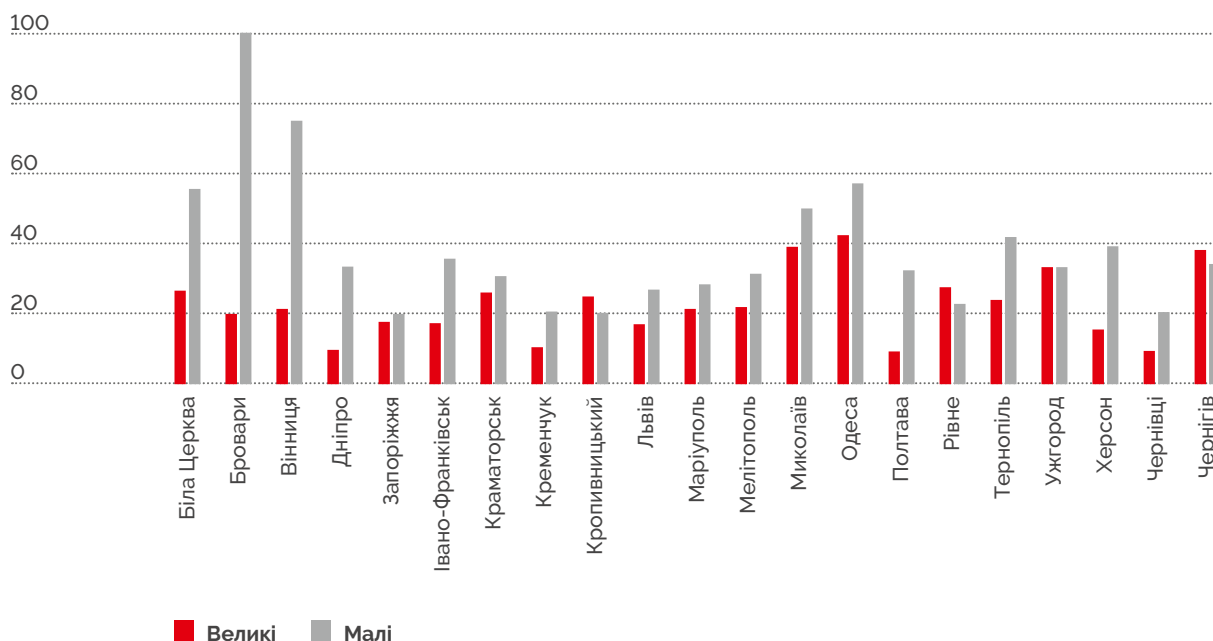
У 2018 році у Кропивницькому, Маріуполі, Одесі та Чернігові була підтримана значна частка великих проєктів. У Маріуполі всі п'ять великих проєктів із бюджетом понад 500 тис. грн були успішними. В Одесі частка таких проєктів становила 61%. Водночас усі винесені на голосування малі проєкти у Білій Церкві виявились успішними також.

ЧАСТКА ПРОЄКТІВ-ПЕРЕМОЖЦІВ СЕРЕД ВЕЛИКИХ ТА МАЛИХ ПРОЄКТІВ У 2018 РОЦІ, %

У 2019 році більший відсоток успішності демонстрували малі проєкти, окрім Чернігова, де 38% від запропонованих авторами великих проєктів було підтримано на голосуванні. Водночас у багатьох містах частка успішних проєктів знизилася порівняно з 2017 роком, що, вочевидь, зумовлено зростанням кількості проєктів, що ініціюються.

ЧАСТКА ПРОЄКТІВ-ПЕРЕМОЖЦІВ СЕРЕД ВЕЛИКИХ ТА МАЛИХ ПРОЄКТІВ У 2019 РОЦІ, %

Тематика проєктів

У межах громадських бюджетів у досліджуваних містах ініціюються та конкурують найрізноманітніші за змістом проєкти, що відповідають різним напрямам (сферам) життєдіяльності громад. Аналіз тематики цих проєктів дозволяє зробити певний зріз найбільш актуальних проблем щодо кожного міста, а також з'ясувати особливості тематичних пріоритетів учасницького бюджетування, що притаманні тій чи іншій громаді.

Заразом порівняльне дослідження цього питання ускладнене кількома факторами:

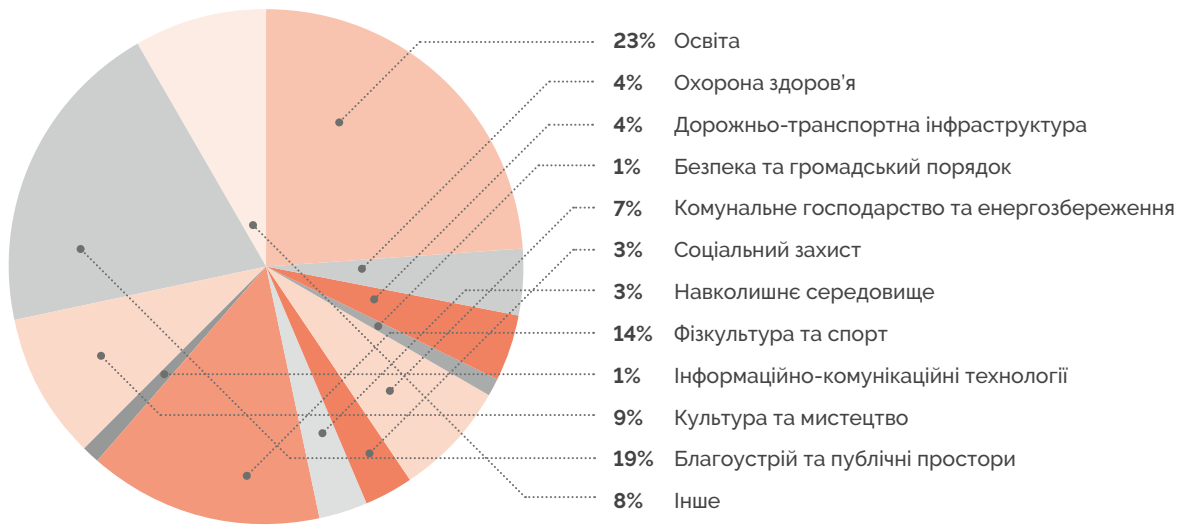
- ▶ Кожне місто на власний розсуд категоризує проєкти за тематикою, що значно ускладнює їх приведення до єдиної системи.
- ▶ Якби не були визначені тематичні блоки проєктів, вони ніколи не є чистими типами, і більшість громадських ініціатив насправді одночасно належать до кількох категорій.
- ▶ Завжди є проєкти, які не підпадають під жодну з наперед визначених тематичних категорій.
- ▶ На практиці тематичні категорії зазвичай присвоюють проєктам самі автори, які доволі часто роблять це некоректно.

Тим не менш, у межах цього дослідження автори спробували прийти до якоїсь уніфікованої тематичної схеми, чітко усвідомлюючи, що вона є вельми умовною. Усі ініційовані проєкти ГБ були віднесені до однієї з 12 тематичних категорій:

- ▶ **Освіта** – категорія охоплює проєкти, які стосуються всіх навчальних (освітніх) закладів усіх рівнів, навіть якщо вони безпосередньо і не пов'язані з наданням освітніх послуг (приміром, проєкти щодо покращення інфраструктури цих закладів), а також будь-яких форм неформальної освіти.
- ▶ **Охорона здоров'я** – охоплює проєкти, які стосуються всіх закладів системи охорони здоров'я, навіть якщо вони безпосередньо і не пов'язані з наданням медичних послуг (приміром, проєкти щодо покращення інфраструктури цих закладів), а також будь-яку іншу діяльність, дотичну до сфери медичних послуг і громадського здоров'я.
- ▶ **Дорожно-транспортна інфраструктура** – містить проєкти, які стосуються облаштування і ремонту доріг, тротуарів, пішохідних переходів, світлофорів, дорожнього освітлення, пішохідних маршрутів, а також велосипедних маршрутів та усієї інфраструктури громадського транспорту.
- ▶ **Безпека та громадський порядок** – проєкти, які стосуються заходів громадської безпеки і цивільного захисту в містах.
- ▶ **Благоустрій та публічні простори** – проєкти, які стосуються облаштування громадських (публічних) місць, включаючи встановлення та реставрацію дитячих майданчиків, озеленення, благоустрій дворів, парків, скверів тощо.
- ▶ **Комунальне господарство та енергозбереження** – проєкти, пов'язані з наданням житлово-комунальних послуг та вжиттям заходів з енергозбереження.
- ▶ **Соціальний захист** – будь-які проєкти, які стосуються інтересів вразливих груп населення та надання соціальних послуг і послуг соціального характеру.
- ▶ **Навколишнє середовище** – проєкти, які пов'язані із захистом та відновленням довкілля та формуванням екологічної культури населення.
- ▶ **Фізкультура та спорт** – проєкти, які передбачають створення (розвиток) спортивної інфраструктури, включаючи спортивні майданчики, а також проведення різноманітних спортивних та спортивно-розважальних заходів.
- ▶ **Інформаційно-комунікаційні технології** – проєкти, які передбачають заходи з цифровізації і/або створення чи впровадження цифрових продуктів і послуг.
- ▶ **Культура та мистецтво** – проєкти щодо розвитку соціокультурної інфраструктури, а також створення і просування культурних продуктів і послуг, проведення різноманітних культурно-мистецьких заходів, розвитку культурних індустрій.
- ▶ **Інше** – проєкти, які не потрапляють до жодної із наведених категорій.

Проведений аналіз тематичної спрямованості проєктів ГБ засвідчив чітку перевагу насамперед трьох категорій: «Освіта», «Благоустрій та публічні простори» та «Фізична культура і спорт». На першу категорію припадає 23% всіх ініційованих проєктів, на другу – 19%, на третю – 14%. Також значною є частка проєктів за напрямками «Культура та мистецтво» (9%), «Інше» (8%) та «Комунальне господарство і енергозбереження» (7%).

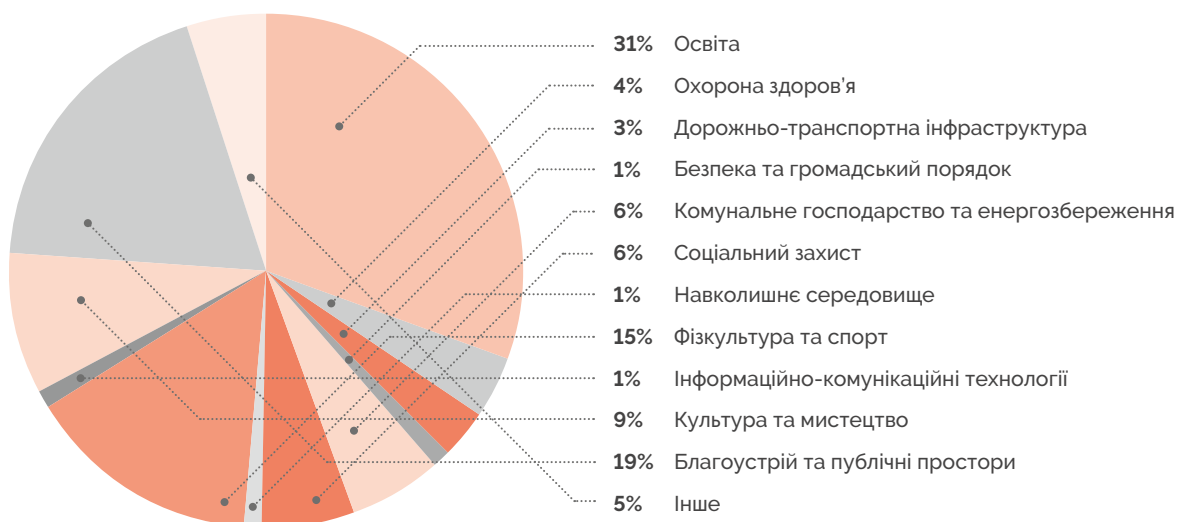
ТЕМАТИКА ІНІЦІЙОВАНИХ ПРОЄКТІВ

Щодо тематичного розподілу проєктів-переможців, то ситуація доволі схожа, і кореляція з тематикою ініційованих проєктів помітна навіть без математичних розрахунків. Єдине, що на цьому тлі вирізняється частка проєктів із категорії «Освіта», яка сягає ледь не третини переможців партисипаторних бюджетів і є більшою на 8%, ніж серед ініційованих проєктів.

Цей факт підтверджує поширену тезу, що навчальні заклади загалом часто є більш успішними в конкурсах громадських проєктів завдяки тому, що добре мобілізуються та залучають голоси на підтримку своїх ініціатив, насамперед через батьків. Саме тому в деяких містах сьогодні освітні проєкти виводяться в окрему категорію та квотуються (приміром, у Дніпрі), або ж запроваджується окремий інструмент – шкільні громадські бюджети (Полтава, Тернопіль).

ТЕМАТИКА ПРОЄКТІВ-ПЕРЕМОЖЦІВ

Варто відзначити, що в окремих містах є чимало відхилень від наведеного розподілу в бік тих чи інших тематичних категорій. Скажімо, є низка міст, в яких частка проєктів із категорії «Освіта» ще більша, а лівова частина бюджетів участі витрачається на шкільні проєкти. Приміром, таким містом є Київ, де близько половини проєктів-переможців традиційно пов'язані з навчальними закладами, а за підсумками конкурсу 2019 року вони становлять 56% проєктів-переможців. Містами з великою кількістю освітніх проєктів також можна назвати Дніпро, Запоріжжя, Івано-Франківськ, Львів, Хмельницький, Херсон, Чернівці. У Хмельницькому, скажімо, на конкурсі ГБ 2017 року 95% проєктів-переможців – це проєкти освітніх закладів.

«Охорона здоров'я» не є поширеною категорією для проєктів бюджетів участі, однак в окремих містах ініціюється та підтримується чимало таких проєктів – приміром, у Черкасах, Чернівцях, Кам'янському. Питання дорожньо-транспортної інфраструктури найбільш актуальні для Краматорська і Маріуполя. А в Чернігові зафіксована більша за інші міста частка проєктів за напрямом «Соціальний захист».

У другій за популярністю тематичній категорії «Благоустрій та публічні простори» чимало проєктів стосуються благоустрою дворів та встановлення дитячих майданчиків, тож вони легко дістають підтримку сусідських спільнот, а також привертають увагу місцевих депутатів, які прагнуть на цьому заробити політичні дивіденди. У багатьох містах саме ця категорія проєктів є найбільш популярною, зокрема у Вінниці, Житомирі, Кременчуці, Миколаєві, Одесі, Нікополі, Полтаві, Ужгороді.

Поряд із благоустроєм стоїть категорія «Фізкультура та спорт», яка з ним насправді доволі часто перетинається, адже охоплює і проєкти зі встановлення спортивних майданчиків. Традиційно значна частка спортивних проєктів серед переможців конкурсів ГБ – у Броварах, Кам'янці-Подільському, Мелітополі, Сумах, деяких інших містах.

Культурних проєктів дещо більше, ніж в інших містах, – у Харкові, Рівному та Вінниці. На тлі решти міст Харків узагалі вирізняється найбільшою кількістю різноманітних креативних і нестандартних ініціатив, маючи разом із Білою Церквою найбільшу частку проєктів у категорії «Інші». Серед них чимало проєктів, пов'язаних із різноманітними інноваціями, стартапами, креативними просторами тощо. Тобто, власне тим, для чого учасницьке бюджетування й призначене. Натомість частка проєктів із відновлення шкільної інфраструктури чи то встановлення дитячих і спортивних майданчиків у місті є мінімальною.

Значна частка проєктів із категорії «Інше» – також у Києві, особливо в межах конкурсів 2018 і 2019 років. Це зумовлено тим, що в Києві серед проєктів присутня тематична категорія «Громадянське суспільство», якої немає в інших містах, тож усі ці проєкти в межах дослідження були віднесені до «Іншого». Більшість таких проєктів у столиці є типовими і стосуються проведення міні-конкурсів громадського бюджету на базі конкретних столичних шкіл. Тож насправді проєктів, які стосуються освітніх закладів, у Києві значно більше.

Бюджети

Частка бюджету участі у загальному бюджеті громади може варіюватися від 0,5% до 3% обсягу доходів бюджету розвитку або ж фіксуватися як чітка сума. Обсяги коштів, які жителі розподілятимуть між проєктами громадського бюджету, визначаються місцевими радами. Звісно, цей обсяг значною мірою залежить від бюджетної спроможності кожного окремого міста, однак він також свідчить і про те, наскільки місцеве керівництво бачить в учасницькому бюджетуванні потенціал та прагне його розвивати.

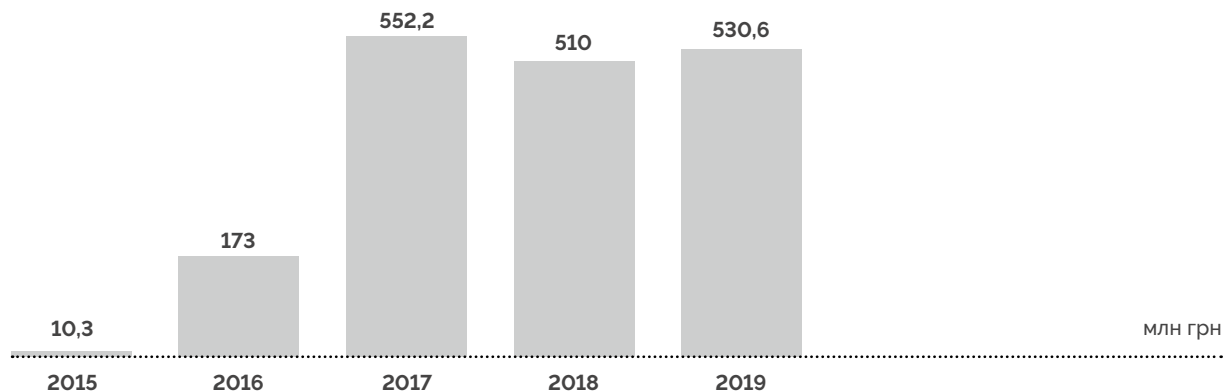
Важливо, що в абсолютній більшості досліджуваних міст відбулося зростання обсягу коштів, що виділяють на учасницьке бюджетування, порівняно з першим циклом громадського бюджету. Причому в 13 містах – Білій Церкві, Житомирі, Івано-Франківську, Києві, Краматорську, Кременчуку, Львові, Мелітополі, Миколаєві, Нікополі, Полтаві, Сумах і Чернігові – це зростання відбувалося щорічно.

У кількох містах – Бердянську, Броварах, Рівному, Черкасах – фінансування ГБ було стабільним, як це було передбачено редакціями відповідних місцевих цільових програм, і обсяги бюджетних коштів не зростали і не зменшувалися.

Єдине місто, в якому відбулося зменшення обсягу коштів на громадський бюджет, – це Одеса. Першого року запровадження ГБ у місті на два конкурси загалом було виділено 200 млн грн, що навіть більше, ніж виділяється на київський бюджет участі. При цьому загальний бюджет ініційованих на ці два конкурси проєктів перевищив **1 млрд гривень** і є абсолютним рекордом з-поміж усіх локальних громадських бюджетів

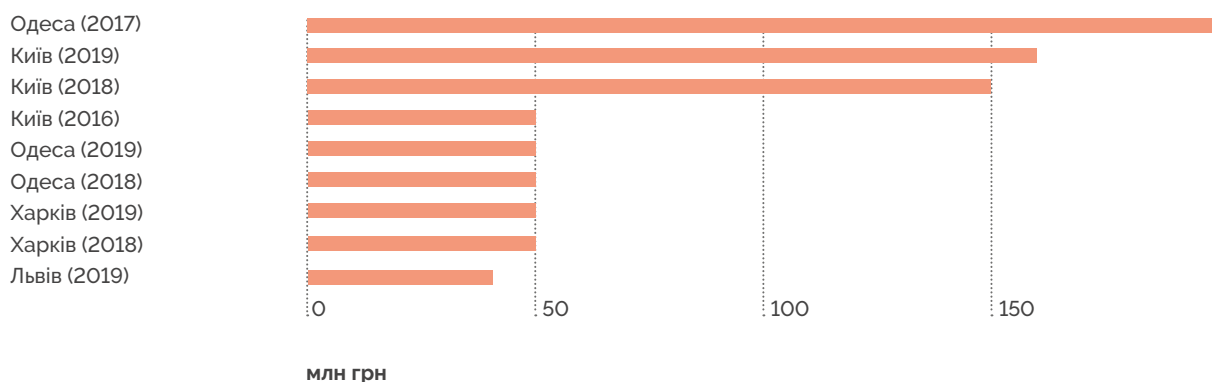
України. Проте на наступні конкурси ця сума була зменшена, і, починаючи від 2018 року, обсяг бюджету участі в Одесі становить 50 млн грн щорічно.

ПЛАНОВІ ОБСЯГИ КОШТІВ ГБ У ВСІХ МІСТАХ

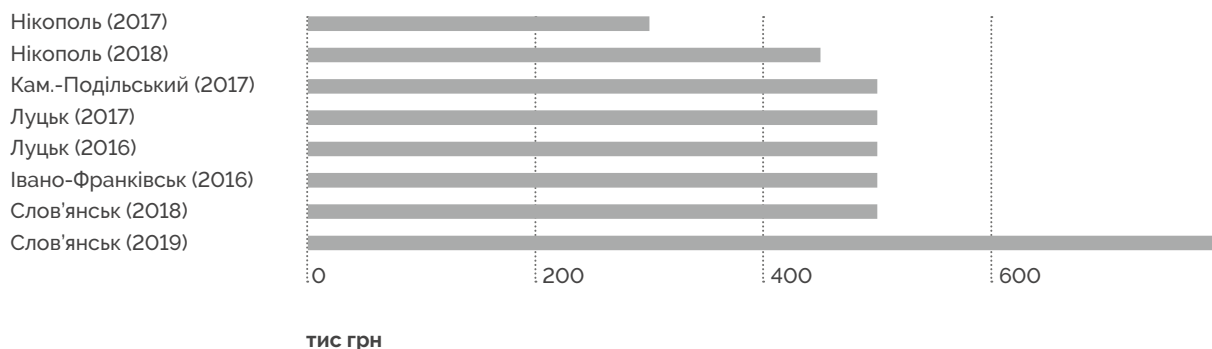
Найбільші обсяги коштів виділяли на конкурси громадських проєктів у Одесі в 2017 році та Києві в 2018 та 2019 роках. Слід зазначити, що вищеперелічені міста є численними за населенням та мають високий рівень фінансової спроможності, що дозволяє їм спрямовувати значний фінансовий ресурс на підтримку громадських ініціатив.

ТОП КОНКУРСІВ ІЗ НАЙБІЛЬШИМ ПЛАНОВИМ ОБСЯГОМ КОШТІВ ГРОМАДСЬКОГО БЮДЖЕТУ

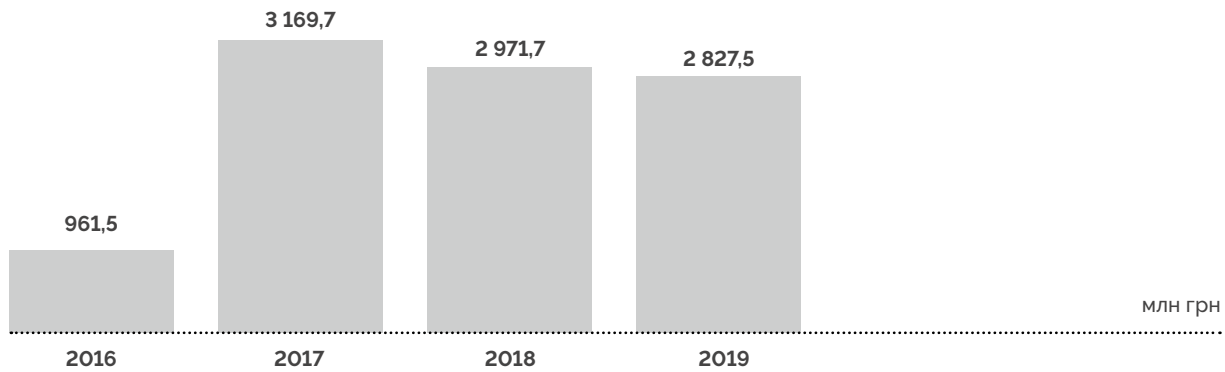
Найменший обсяг коштів був запланований на конкурси громадських проєктів у Нікополі в 2017 та 2018 роках та Кам'янці-Подільському в 2017 році. Невеликі бюджети участі (до 1 млн грн) також були в Луцьку, Івано-Франківську, Слов'янську.

ТОП КОНКУРСІВ ІЗ НАЙМЕНШИМ ПЛАНОВИМ ОБСЯГОМ КОШТІВ ГРОМАДСЬКОГО БЮДЖЕТУ

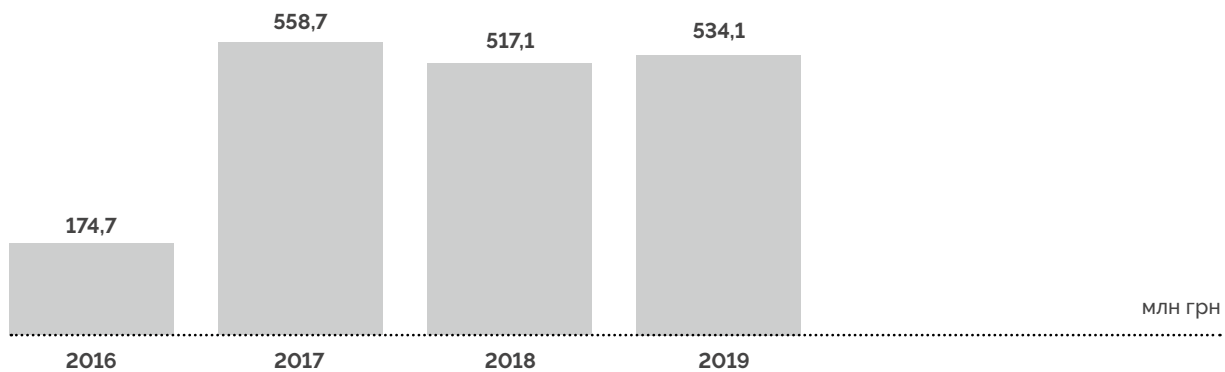
У цілому ж протягом 2016–2019 років жителями 35 досліджуваних міст у межах усіх конкурсів громадського бюджету було ініційовано проєктів на загальну суму **майже 10 млрд грн**. Хоча справедливості заради слід зазначити, що показник 2018 року значною мірою обумовлений усього одним проєктом із бюджетом у 895 млн грн. Цей проєкт був ініційований у Вінниці та, зі зрозумілих причин, був відхилений. Тож у 2018 році доводиться констатувати певне падіння загального обсягу бюджетів ініційованих проєктів, хоча від 2019 року ситуація змінюється.

ЗВЕДЕНІ БЮДЖЕТИ ВСІХ ІНІЦІЙОВАНИХ ПРОЄКТІВ

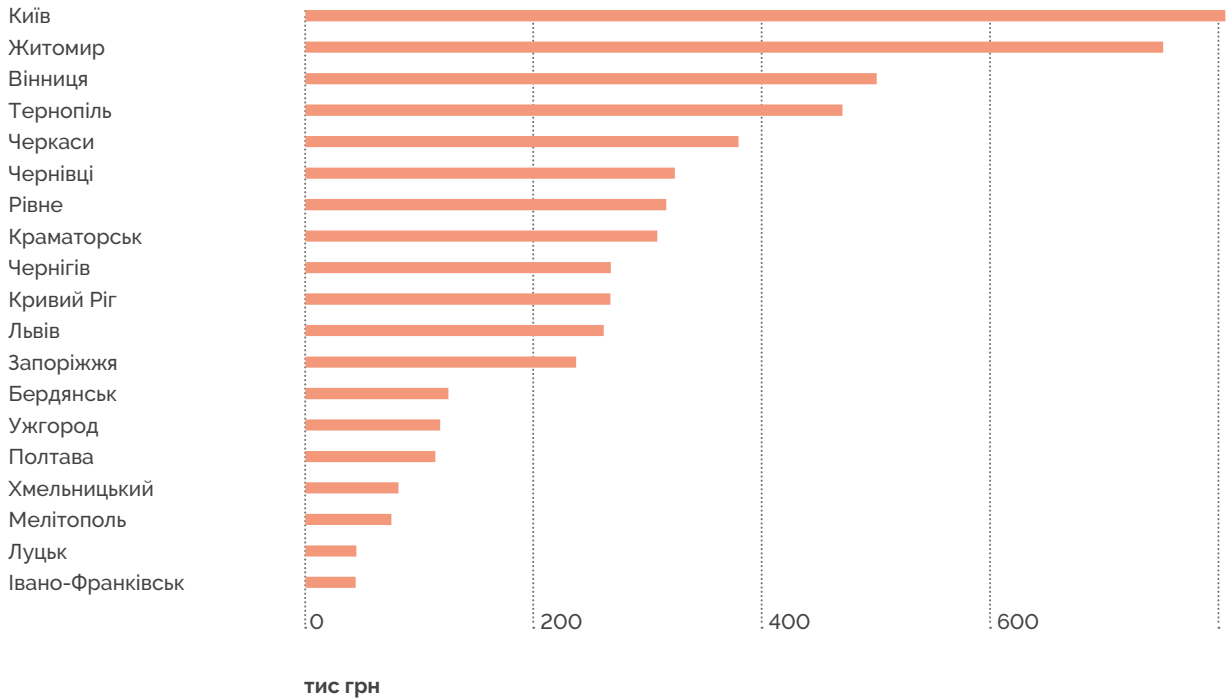
Загальний обсяг бюджетів проєктів-переможців у всіх конкурсах ГБ становить понад **1,7 млрд грн**. Динаміка наведена на діаграмі нижче.

ЗВЕДЕНІ БЮДЖЕТИ ПРОЄКТІВ-ПЕРЕМОЖЦІВ

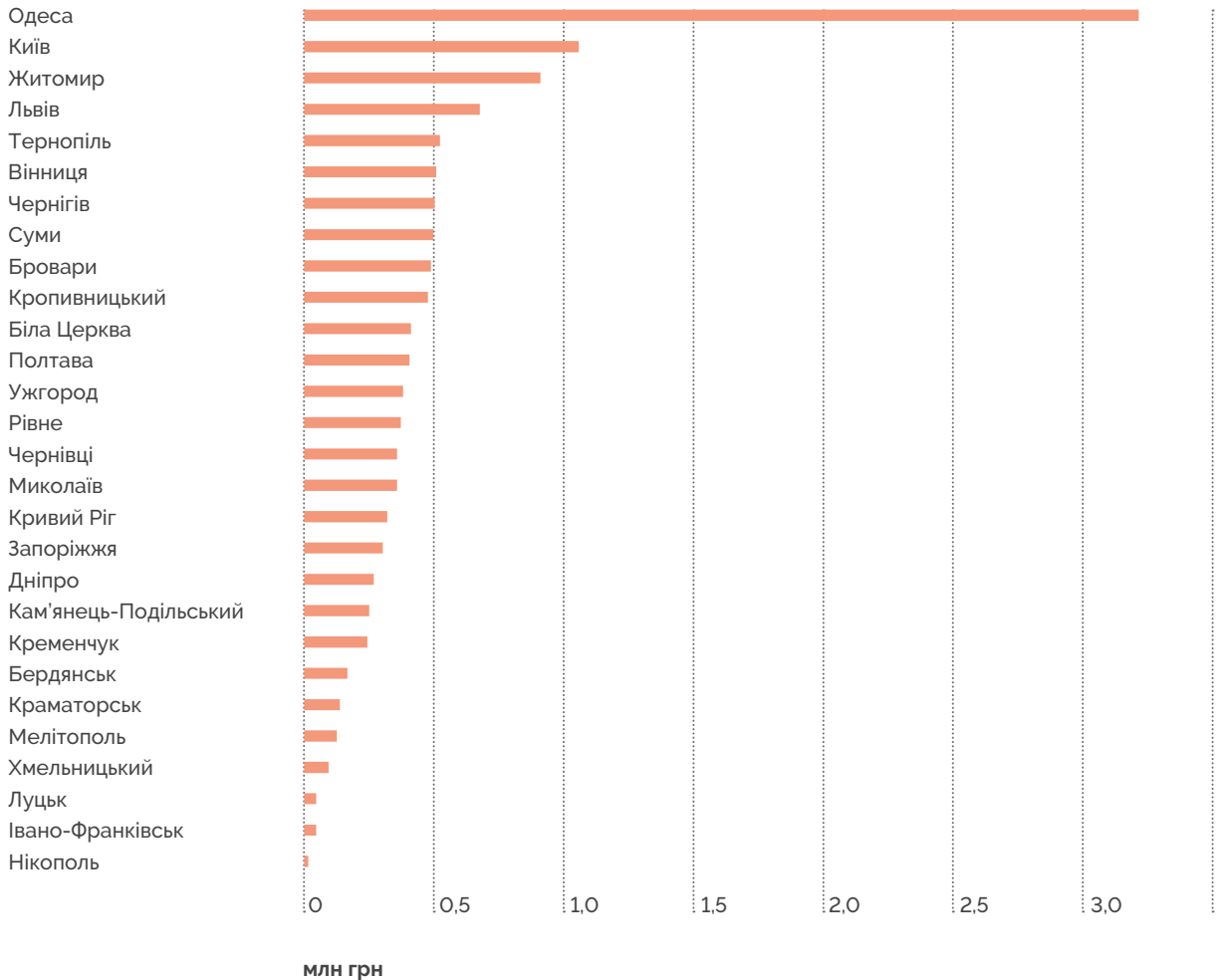

Важливим індикатором для розуміння стану фінансового забезпечення бюджетів участі є середній бюджет проєктів-переможців. Відповідні дані містяться у наведених нижче діаграмах.

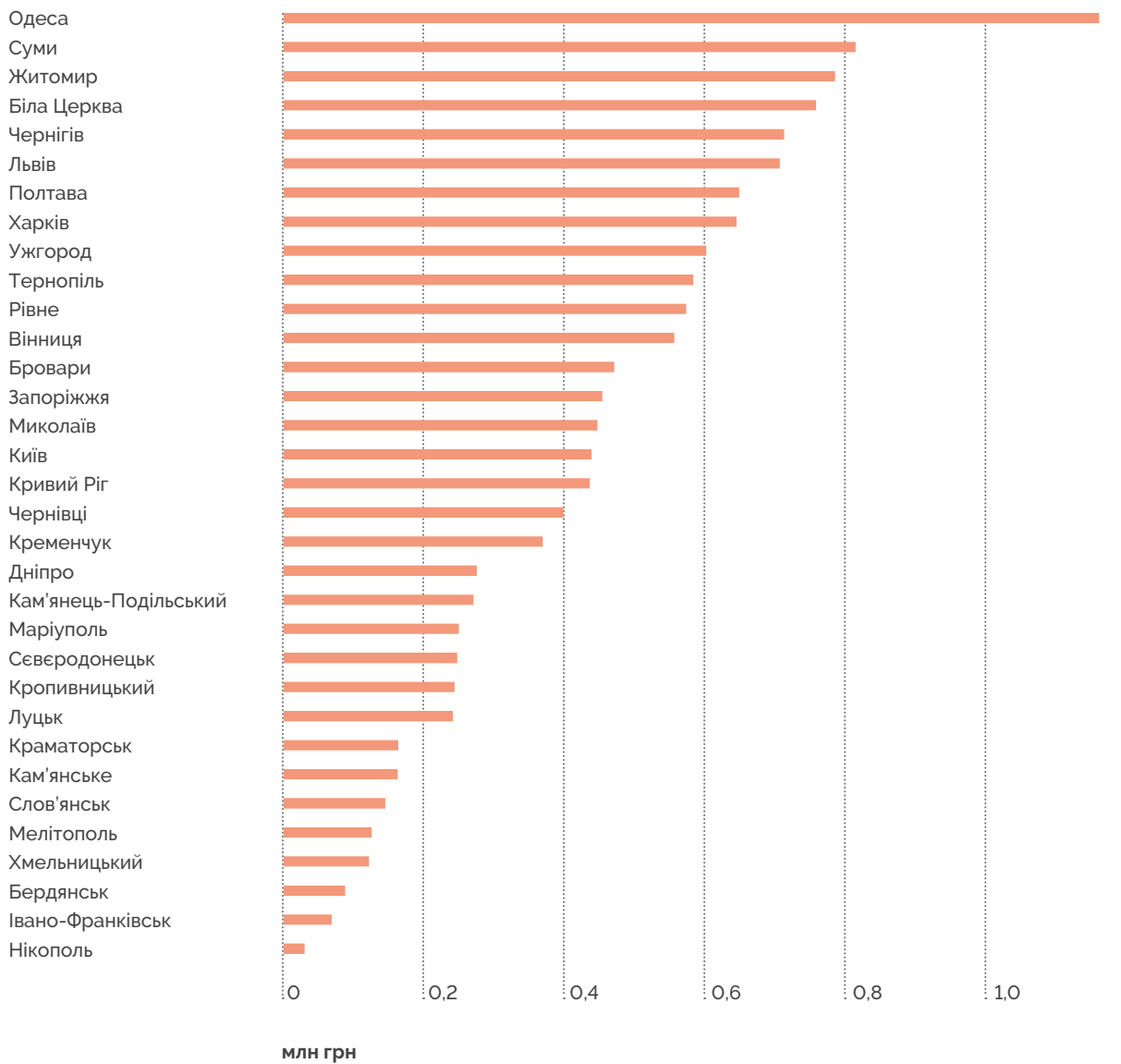
СЕРЕДНІ БЮДЖЕТИ ПРОЄКТІВ-ПЕРЕМОЖЦІВ, 2016 РІК

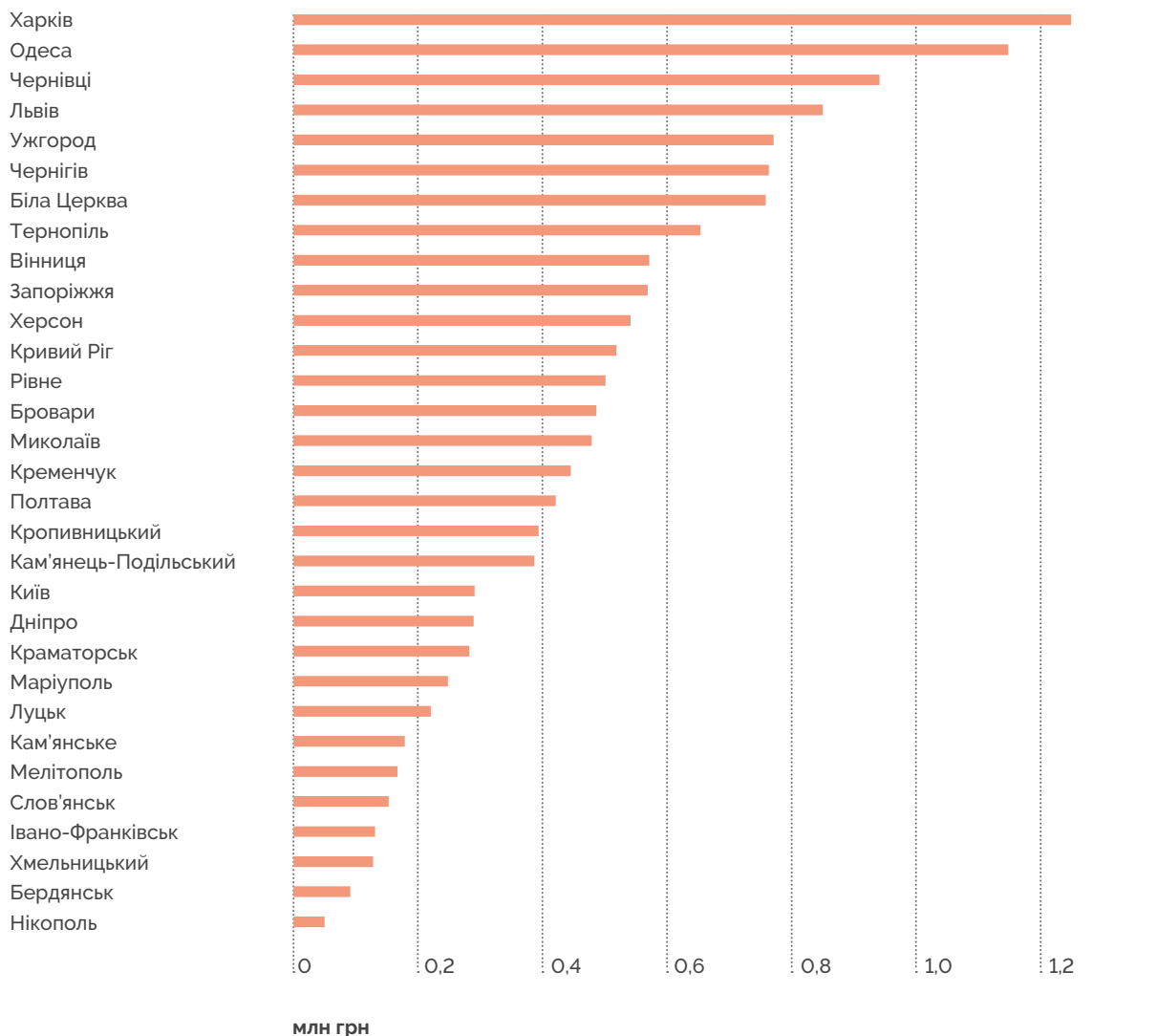
СЕРЕДНІ БЮДЖЕТИ ПРОЄКТІВ-ПЕРЕМОЖЦІВ, 2017 РІК

СЕРЕДНІ БЮДЖЕТИ ПРОЄКТІВ-ПЕРЕМОЖЦІВ, 2018 РІК

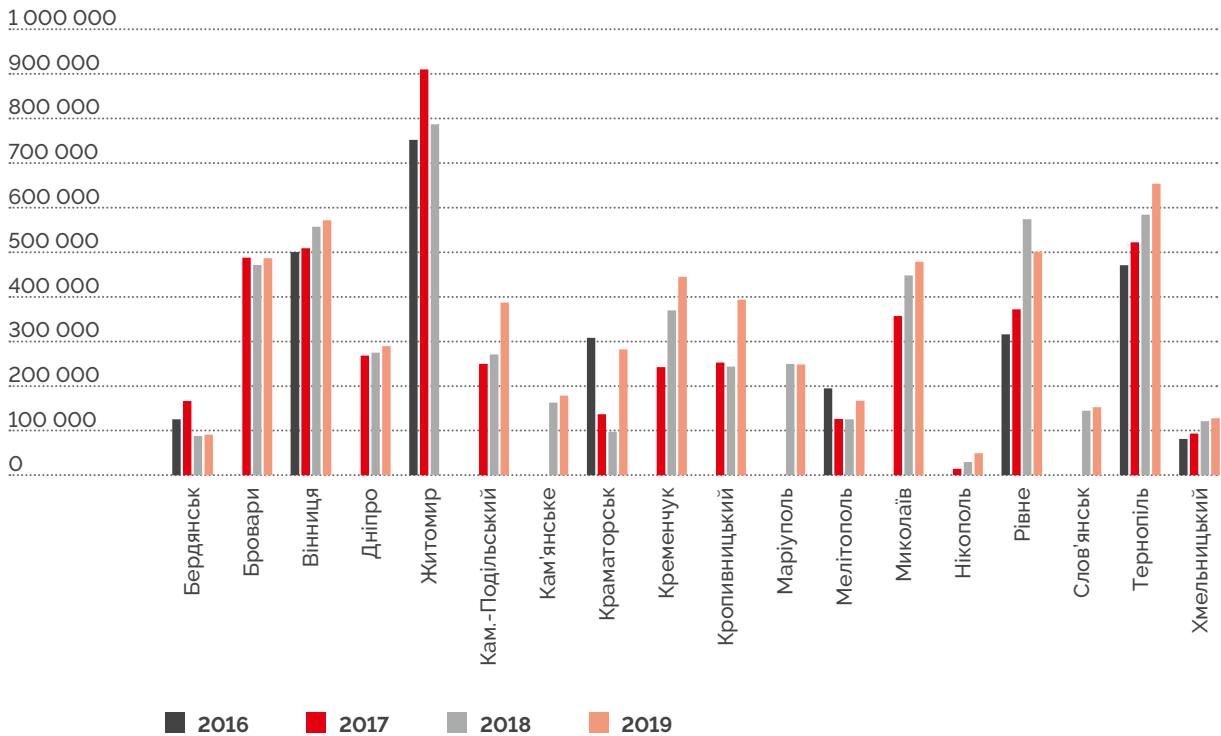

СЕРЕДНІ БЮДЖЕТИ ПРОЄКТІВ-ПЕРЕМОЖЦІВ, 2019 РІК

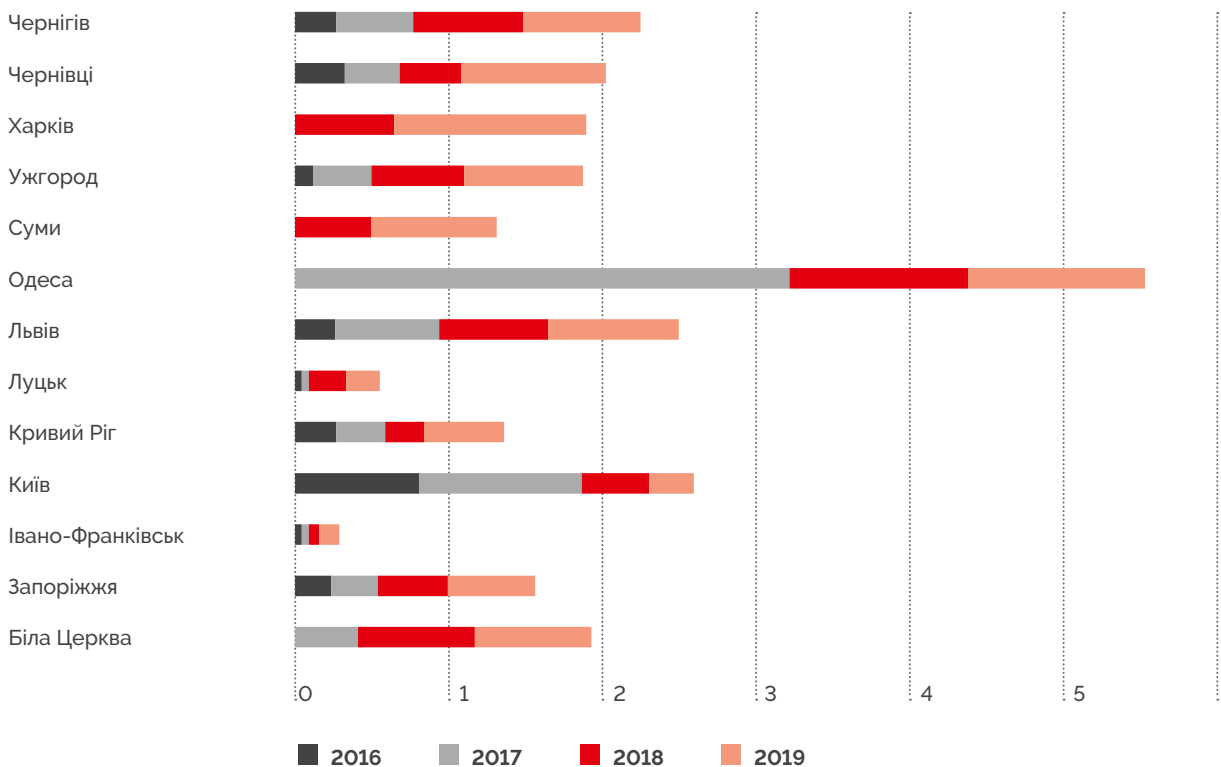
У половині досліджуваних міст коливання середніх бюджетів проєктів-переможців були незначними, при цьому відбувалися як у бік збільшення, так і зменшення. Своєю чергою, це може бути ознакою стабільного функціонування громадських бюджетів у відповідних громадах за умови, що не відбувається кардинальних змін в інших індикаторах.

МІСТА ІЗ НЕЗНАЧНИМ КОЛИВАННЯМ СЕРЕДЬНОГО РОЗМІРУ БЮДЖЕТІВ ПРОЄКТІВ-ПЕРЕМОЖЦІВ

Водночас в іншій половині міст коливання середнього розміру бюджетів-переможців є більш відчутними. Здебільшого вони відбувалися у бік зростання, однак у двох містах – Києві та Одесі – у бік зменшення. Такі трансформації не можна одразу однозначно оцінювати позитивно чи негативно, але вони вказують на певні зміни в механізмі функціонування громадського бюджету.

МІСТА ЗІ ЗНАЧНИМИ КОЛИВАННЯМИ СЕРЕДНІХ БЮДЖЕТІВ ПРОЄКТІВ-ПЕРЕМОЖЦІВ, МЛН

Бюджети конкретних проєктів мають доволі широкий діапазон. Серед ініційованих проєктів абсолютним лідером за обсягом бюджету був уже згаданий проєкт із Вінниці під назвою «Корінна реорганізація похоронної справи і утримання кладовища міста» із заявленим бюджетом у 895 млн грн. Однак цей проєкт є винятком із закономірностей, адже більше подібних заявок на жодних інших конкурсах не було.

З-поміж інших ініційованих великих проєктів слід відзначити харківські ініціативи «Master of Dream Studio» (60 000 000 грн) та «Kharkov Film Festival» (9 000 000 грн), а також вінницькі «Безпечна Вінниця» (8 200 000 грн) та «Гармонія» (6 042 000 грн). Щоправда, жоден із них так і не був допущений до голосування, вочевидь, через надмірні кошториси.

Найбільші ж бюджети проєктів, які брали участь у голосуванні, зафіксовані у 2017 році в Одесі. Загалом у двох конкурсах цього року брали участь 12 проєктів із бюджетом 5 млн грн та десятки проєктів із бюджетом від 3 до 5 млн грн.

У Києві, Львові, Чернівцях та Білій Церкві низка проєктів сягали своїм бюджетом 3 млн грн; у решті міст бюджети проєктів були нижчими.

З іншого боку, 14 проєктів, які були допущені до голосування в різних містах, мали бюджети, менші за 10 тис. грн. Зокрема, це такі проєкти:

ПРОЄКТИ З НАЙМЕНШИМИ БЮДЖЕТАМИ, ЩО БРАЛИ УЧАСТЬ У ГОЛОСУВАННЯХ

№	НАЗВА ПРОЄКТУ	МІСТО	РІК	БЮДЖЕТ
1	Озеленення парку біля школи № 3	Бердянськ	2016	3505
2	Проєкт встановлення лави з сонячною панеллю для зарядки мобільних пристроїв	Сєверодонецьк	2018	4 000
3	Заміна пісочниці	Івано-Франківськ	2016	4 000
4	Мікрорайон Ліски – музей під відкритим небом – минуле та майбутнє	Бердянськ	2017	4 760
5	Проєкт «Благоустрій кварталу № 79»	Сєверодонецьк	2018	5 000
6	Прибирання сміття по вул. Ярослава Мудрого	Краматорськ	2017	6 000
7	Затишний куточок	Бердянськ	2019	7 000
8	Лавка «Карета щастя» – лавочка з двома стилізованими велосипедами з квітниками	Нікополь	2017	7 000
9	Старість у радість – залишаймося активними і після 60-ти	Вінниця	2019	7 800
10	Здорові школярі (СЗОШ № 13, 19, 21)	Нікополь	2017	8 700
11	Декламаторський конкурс «Молодий оратор»	Тернопіль	2016	8 735
12	Ремонт санвузла ДНЗ № 20 «Росинка»	Івано-Франківськ	2016	9 138
13	Облаштування пішохідних переходів підсвіткою (перехід між зупинками поблизу бул. Шевченка, 474, та на повороті, біля шиномонтажа «Штурман»)	Черкаси	2018	9 200
14	Облаштування зони відпочинку	Івано-Франківськ	2016	9 600

Стосовно проєктів-переможців, то найбільші бюджети мають низка проєктів, що були підтримані на двох одеських конкурсах 2017 року. Зокрема, це 32 проєкти з бюджетами в діапазоні 4–5 млн грн. Крім того, серед великих проєктів-переможців слід відзначити ініціативу з Кропивницького щодо реконструкції набережної річки Інгул (3,998 млн грн), а також 11 проєктів із бюджетом 3 млн грн з Одеси, Києва, Львова, Білої Церкви.

Десять основних проєктів-переможців із найменшими бюджетами наведені в таблиці нижче. Це проєкти з Бердянська, Івано-Франківська, Нікополя, Луцька й Черкас, бюджети яких не перевищують 14 000 грн.

ПРОЄКТИ-ПЕРЕМОЖЦІ З НАЙМЕНШИМИ БЮДЖЕТАМИ

№	НАЗВА ПРОЄКТУ	МІСТО	РІК	БЮДЖЕТ
1	Озеленення парку біля школи № 3	Бердянськ	2016	3 505
2	Затишний куточок	Бердянськ	2019	7 000
3	Вшанування історичного вкладу греків у розвиток міста Бердянська	Бердянськ	2016	10 000
4	Встановлення віконних ґрат	Івано-Франківськ	2016	10 000
5	Реконструкція єдиного нормального безкоштовного майданчика для настільного тенісу, що розташований у дитячому парку (Шевченка, Святотроїцька).	Черкаси	2018	10 610
6	Екозона відпочинку	Луцьк	2017	10 800
7	Мрії діточок (вул. Братів Шиянів, 3)	Нікополь	2017	12 000
8	«Колясочная» у входа в поліклініку на Б. Хмельницького, 46	Мелітополь	2016	12 369
9	Двір моєї мрії (вул. Електрометалургів, 42)	Нікополь	2017	14 000
10	Майданчик для малюків «Квіточка» (вул. Г. Чорнобиля, 80-А)	Нікополь	2017	14 000

Крім того, в Нікополі й Черкасах є ще 19 переможців із бюджетами в 15 000 грн.

Реалізація проєктів

Реалізація проєктів є найслабшою стороною бюджетів участі в Україні, яку до того ж надзвичайно складно відстежувати та оцінювати, насамперед через брак достовірної інформації. Органи місцевого самоврядування більшості аналізованих міст не приділяють цьому питанню належної уваги, не публікують звітів про реалізацію проєктів або ж не підтримують в актуальному стані тих звітів, що є доступними. Дві найпопулярніші електронні платформи для громадських бюджетів містять елементи, які дозволяють відстежувати стан реалізації проєктів, однак вони належним чином не використовуються.

Так, на платформі «Громадський проєкт» проєктам-переможцям присвоюється статус «Реалізований», «На реалізації» і «Неможливо реалізувати», однак не всі міста, що користуються цією платформою, підтримують цю інформацію в актуальному стані. Приміром, у деяких містах, як-от Чернівці, Рівне, Київ – окремі проєкти ще від конкурсів 2016 року мають статус «На реалізації»; у Чернігові такий статус мають усі проєкти за всі роки, жоден не позначений як реалізований. Більш того, навіть якщо проєкти позначаються як реалізовані, це не супроводжується жодними підтвердженнями, тому верифікувати цей статус неможливо.

На платформі «Громадський бюджет» стан реалізації проєктів-переможців узагалі ніяк не позначається. З іншого боку, в кожного проєкту є розділ «Історія», який міг би для цього використовуватися, однак здебільшого він не містить ніякої такої інформації.

У цих обставинах дієвий громадський контроль за реалізацією проєктів ГБ є просто неможливим, що може негативно позначитися на функціонуванні інструменту учасницького бюджетування загалом. Лише окремі міста належним чином організують роботу зі звітування про реалізацію проєктів, про що детальніше йтиметься далі в контексті добрих і поганих практик.

Доступність результатів проєктів

Одним із важливих завдань учасницького бюджетування є те, що результати реалізованих зрештою проєктів мають бути загальнодоступними для відповідних територіальних громад, адже створюються саме на її кошти. Проте, враховуючи різноманіття тематики і суб'єктів подання проєктів, цілком імовірно, що результати частини з них будуть доступними лише обмеженому колу осіб.

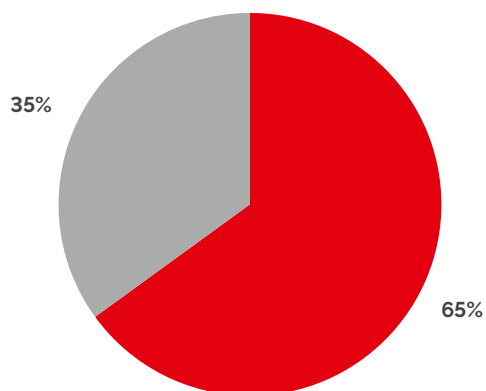
Скажімо, якщо за кошти громадського бюджету створюється вуличний спортивний майданчик, який встановлюється у публічному місці й доступ до нього є вільним, то потенційно скористатися ним може кожен житель громади, і результати проєкту можна вважати загальнодоступними. Натомість, якщо ремонтується шкільний спортзал або створюється шкільний стадіон, то скористатися результатами зможуть лише учні цієї школи, і результати проєкту не є загальнодоступними.

Для оцінювання цього параметру автори дослідження ознайомилися зі змістом проєктів-переможців 2018 і 2019 років (загалом це 2 445 проєктів) та категоризували їх як загальнодоступні і незагальнодоступні. Отримані результати засвідчили, що в більшості міст переважна більшість проєктів все-таки є загальнодоступними. Проте в окремих містах значною, а інколи й домінуючою, є частка незагальнодоступних проєктів; а враховуючи, що серед них є міста-мільйонники з великими громадськими бюджетами, то сумарно рівень загальнодоступності проєктів-переможців 2018 року становить 65%, а 2019 року – 59%.

Міст, де всі 100% проєктів є загальнодоступними, – небагато. Зокрема, це Вінниця, Кам'янець-Подільський, Краматорськ, Полтава і Харків.

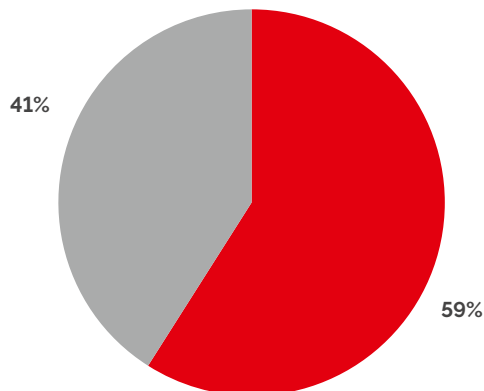
Натомість найменша частка проєктів із загальнодоступними результатами зафіксована в Івано-Франківську (19% і 34%), Дніпрі (41% і 36%), Києві (41% і 37%), Львові (56% і 67%) і Чернівцях (63% і 59%). Власне, це саме ті міста, де значною є частка освітніх проєктів.

**СТУПІНЬ ЗАГАЛЬНОДОСТУПНОСТІ
РЕЗУЛЬТАТІВ ПРОЄКТІВ-ПЕРЕМОЖЦІВ
2018 РОКУ**

■ Загальнодоступні ■ Незагальнодоступні

**СТУПІНЬ ЗАГАЛЬНОДОСТУПНОСТІ
РЕЗУЛЬТАТІВ ПРОЄКТІВ-ПЕРЕМОЖЦІВ
2019 РОКУ**

■ Загальнодоступні ■ Незагальнодоступні

РОЗДІЛ 2

Добрі та погані практики учасницького бюджетування в Україні

Добрі практики

Однією з базових умов ефективного функціонування інструменту громадського бюджету є високий рівень довіри до нього з боку громадян. Забезпечується ця довіра насамперед завдяки прозорості та добросовісності всіх процедур, пов'язаних з учасницьким бюджетуванням, починаючи від ініціювання проєктів і завершуючи їх фінансуванням та реалізацією. Тому критично важливо, аби жителі мали доступ до усієї інформації про функціонування бюджету участі в їхній громаді. Окремі досліджені міста сьогодні демонструють вельми добрі практики в сенсі її всебічного висвітлення.

Одним серед таких міст є **Миколаїв**, де на офіційному сайті міської ради розміщена детальна інформація в інфографічній формі, яка пояснює, що таке громадський бюджет, чим він може бути корисним для мешканців міста, за якими напрямками можуть бути подані проєкти, які є обмеження у поданні проєктів, яким є алгоритм подання проєкту та етапи проведення конкурсу, як можна проголосувати. Крім того, можна завантажити нормативно-правові документи, що регулюють функціонування цього інструменту, та протоколи засідань експертної групи з питань громадського бюджету за попередні роки, ознайомитися із щомісячними звітами про реалізацію проєктів.

Запорізька міська рада також пояснює, що таке громадський бюджет, які документи необхідно підготувати автору, як подати заявку та як голосувати за проєкт. На сайті розміщена нормативно-правова база, протоколи засідань Координаційної ради, переліки проєктів-переможців. Користувач може також ознайомитися із розташуванням у місті реалізованих проєктів через Google-Maps, а «клікнувши» на позначку проєкту, прочитати його стислий зміст.

Житомирська міська рада також розміщує проєкти на інтерактивній мапі та подає всі документи, зазначені вище. У користувача є змога не тільки прочитати зміст кожного проєкту, а і переглянути фотографії. А про інструмент розповідає відео зі світлинами Житомира та за участі голови й секретаря міської ради, доступне також на YouTube.

У **Вінниці** також доволі ємно і структуровано подається інформація про громадський бюджет, хіба що тексти проєктів подаються у незручній формі PDF-файлів. Крім того, в місті є добра практика проведення досліджень результатів конкурсу бюджету громадських ініціатив, у межах яких проводяться анкетування авторів проєктів та мешканців міста, які взяли участь у голосуванні, та надаються рекомендації для подальшого удосконалення конкурсу.

Як свідчить вітчизняна практика, однією з важливих проблем функціонування громадського бюджету є низька якість проєктних заявок, особливо на початку його впровадження. Задля її підвищення потрібні навчально-просвітницькі та консультаційні заходи для громадян, які би допомагали їм більш якісно підготувати свої ініціативи.

У цьому сенсі доброю практикою є школи громадського бюджету, покликані розповісти мешканцям про інструмент та навчити їх успішної участі як авторів. Так, у **Києві** школа є волонтерським проєктом лідерів команд громадського бюджету, що реалізується за підтримки місцевої влади. В межах школи автори проєктів-переможців та розпорядники бюджетних коштів КМДА передають киянам досвід успішних проєктів.

У 2020 році така школа вперше була створена і в Одесі за підтримки Фонду Східна Європа та програми EGAP. У зв'язку з карантинном навчання відбувалось онлайн протягом двох місяців. Учасники дізнались про

історію розвитку інструменту, сучасний досвід бюджету участі в країнах світу і в Україні та здобули навички написання, подання і просування власного проєкту.

У вересні цього року в Харкові також відбулась «Школа Громадського бюджету 2.0», організована Департаментом цифрової трансформації в партнерстві з Молодіжною радою при Харківському міському голові.

Погані практики

Паралельно із чималою кількістю добрих практик функціонування громадського бюджету в Україні зустрічається і негативний досвід функціонування цього інструменту, який кидає тінь на нього загалом, породжує недовіру до нього, знижує ефективність.

Однією з таких поганих практик є **неналежне інформування жителів про ГБ** та відсутність доступу до усієї важливої інформації про цей інструмент. Так, аналіз офіційного вебсайту **Черкаської міської ради**, що була піонером учасницького бюджетування в Україні, засвідчив, що важлива інформація щодо функціонування бюджету участі в цьому місті є недоступною. У підрозділі «Нормативні документи» тексти самих НПА не завантажені. Структурована інформація про самі проєкти, які подавали, результати голосування за них тощо взагалі відсутня. Розділ містить посилання на звіти про виконання проєктів за 2016 та 2017 роки, однак самі ці сторінки є недоступними.

На офіційному вебсайті Кам'янець-Подільської міської ради взагалі не вдалося знайти розділ, присвячений питанням функціонування бюджету участі. Інформація про хід конкурсу проєктів, а також про результати реалізації проєктів-переможців розміщується у загальному потоці новин про діяльність ради та життя громади. Знайти таку інформацію для пересічного громадянина надзвичайно складно.

Крім того, ще одна погана практика Кам'янця-Подільського, про яку вже згадувалося вище, – голосування за проєкти через Google-форми – не гарантує ані збереження персональних даних, ані захисту від маніпуляцій із голосами. Щоправда, починаючи з громадського бюджету 2020 року, ця практика вже припинена.

Чернігівська міська рада на електронній платформі «Громадський проєкт» не визначила статусу жодного з проєктів, які перемогли за підсумками конкурсів. Усі проєкти-переможці мають статус «На реалізації». У користувачів це може створювати враження, що проєкти ГБ у місті просто не реалізуються.

Слід зауважити, що відсутність повної, чіткої, актуальної та структурованої інформації про бюджет участі на офіційних вебсайтах органів місцевого самоврядування і/або електронних сервісах, що використовуються для голосування, не сприяє побудові довіри жителів до цього механізму участі. Через брак інформації жителі можуть піддати сумніву як прозорість конкурсного відбору громадських проєктів, так і ефективність використання коштів платників податків на реалізацію проєктів бюджету участі.

До інших негативних практик учасницького бюджетування можна віднести **нерегулярність проведення відповідних конкурсів**. Скажімо, Сєверодонецька міська рада започаткувала конкурс громадських проєктів 2018 року, наступний конкурс був проведений за рік – у 2020 році. Сумська міська рада у 2019 році також не проводила конкурсу громадських проєктів через те, що зтягнувся попередній відбір 2018 року. Житомирська міська рада не провела конкурсу 2019 року, хоча до цього проводила його три роки поспіль. Через низку скандалів навколо бюджету участі у 2019 році Житомирська міська рада ухвалила рішення замінити його конкурсом на кращий загальноміський громадський проєкт.

Унікальним можна вважати випадок застосування мером міста Житомир **вето на результати голосування** житомирян за проєкти бюджету участі 2018 року. Міський голова аргументував своє рішення тим, що конкурс проєктів відбувся із маніпуляціями та використанням адміністративного ресурсу. Він **пояснив** місцевим ЗМІ своє рішення таким чином: «У цьому бюджеті участі я особисто не побачив чистоти, і багато принципів, які були закладені в бюджет участі, були порушені... Зараз важко сказати, скільки голосів – 10, 15 або 5% – були завдяки адмінресурсу чи іншим маніпуляціям. Зараз їх відокремити складно... Коли приходять студенти і заявляють про те, що були маніпуляції, я не можу не реагувати... Я кажу, що було використання адмінресурсу не тільки з боку депутатів. Я знаю, як проходили рекомендації голосувати по школах і по садках, по медиках. Я знаю, як використовували студентів одного з житомирських ПТУ(…)» Прецедент накладання вето на результати голосування за проєкти участі є сумнівним, оскільки порядком реалізації бюджету участі не передбачений подібний механізм. Така практика також підриває довіру

громадян до міської ради, адже на процес конкурсного відбору громадських проєктів не мають впливати ані голова громади, ані інші посадові особи.

Одним із бар'єрів для участі жителів у конкурсі громадського бюджету можуть також стати **завищені підписні порогови** для ініціювання проєктів. У процедурах багатьох міст передбачено, що проєкт, для того аби бути зареєстрованим, має супроводжуватися певною кількістю підписів жителів на його підтримку. Зазвичай це – невелика кількість, що коливається в межах 10–20 підписів. Однак в окремих містах цей поріг є зависоким.

Так, у Запоріжжі для подання проєктів у 2016 році автору проєкту необхідно було заповнити бланк за спеціальною формою, додавши до нього список із мінімальною кількістю підписів – 200 жителів. 2018 року підписний поріг був підвищений та становив 200 – за малі проєкти, 300 – за великі. 2019 року підписний поріг було знижено до 100 – за малі проєкти, 150 – за великі, що також є зависокою вимогою.

Прикметно, що будучи поданими на конкурс із такою кількістю підписів, чимало проєктів зрештою набирають в рази менше голосів, а то й узагалі їх не отримують. Це може бути ознакою фальшування підписів на етапі реєстрації проєктів.

Інколи привертає увагу надмірно висока **вартість об'єктів**, що реалізуються у межах бюджету участі. Так, в Одесі чималий суспільний резонанс викликало встановлення за рахунок ГБ гойдалок за 4,4 млн грн, та ще й придбаних у Російській Федерації. Такі проєкти кидають тінь на громадський бюджет як механізм місцевої демократії, формуючи певні корупційні асоціації з ним.

Врешті варто звернути увагу на те, що проєкти-переможці мають належним чином фінансуватися та виконуватися. Інакше є ризик цілковитого підриву довіри до інструменту громадського бюджету. Саме так ледь не сталося у **Чернівцях** у 2020 році, коли через необхідність фінансування багатьох заходів із протидії поширенню COVID-19 кошти, призначені для проєктів бюджетів участі, були спрямовані на інші потреби. Зрештою авторам проєктів-переможців та територіальній громаді довелося на пікетах відстоювати фінансування, і лише під цим тиском міська рада виділила необхідні ресурси.

ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

Проведене дослідження стану впровадження й використання інструменту «Громадський бюджет» в обласних центрах та великих містах України дозволяє зробити низку важливих висновків та висловити ряд загальних рекомендацій, безвідносно до конкретних територіальних громад, що аналізувалися.

Загальна динаміка розвитку учасницького бюджетування у великих містах України вказує на те, що цей механізм успішно прижився в українських умовах, є затребуваним серед громадян та активно підтримується місцевою владою. Загалом від року до року в містах ініціюється та підтримується все більше і більше проєктів ГБ, виділяється все більше і більше коштів, під час голосувань віддається все більше і більше голосів.

У досліджуваній період певні ознаки занепаду громадських бюджетів спостерігалися лише в окремих містах, зокрема в Ужгороді, Одесі, частково у Броварах, де загалом знижувалася кількість ініційованих проєктів, а також активність голосування за них. Крім того, вкрай повільно інструмент розвивається у Кам'янці-Подільському; поки що взагалі не впроваджений у Лисичанську, може припинити функціонування в Житомирі. У решті міст громадські бюджети демонструють або активний розвиток, або принаймні стабільне функціонування.

В українських містах наразі відсутні відпрацьовані єдині підходи та сталі практики учасницького бюджетування. Здебільшого міста перебувають у пошуку оптимальних моделей, експериментують, постійно змінюють «правила гри», що цілком нормально для нинішнього етапу розвитку бюджетів участі.

Практика поділу проєктів на великі й малі загалом себе виправдовує. Хоча досвід тих міст, які цього поділу не використовують, свідчить, що й альтернативні підходи є цілком життєздатними. Водночас містам України слід звернути увагу на один підхід, який поки що в українських бюджетах участі не є поширеним та застосовувався лише в одному місті – Херсоні. Йдеться про поділ проєктів на «тверді» (інфраструктурні) та «м'які» (діяльнісні), що може цілком використовуватися як єдиний поділ, так і бути поєднаним із поділом на великі й малі проєкти. Проте це питання потребує додаткового вивчення.

Якість проєктних пропозицій, що ініціюються громадянами в межах конкурсів бюджетів участі, загалом зростає – на це вказує загальний тренд до збільшення частки проєктів, які допускаються до голосування. Водночас в окремих містах частка недопущених до голосування проєктів все ще є значною (приміром, у Білій Церкві, Вінниці, Харкові, Хмельницькому, деяких інших містах), тож у цих громадах слід особливу увагу приділяти навчанню й консультуванню потенційних авторів із питань підготовки проєктних заявок, проводити школи бюджетів участі, інші навчально-просвітницькі заходи.

Усім містам варто відшукувати можливості для зростання обсягів фінансування громадських бюджетів з одночасним вжиттям заходів щодо більш широкого залучення населення до голосування. Адже частка жителів, які беруть участь у конкурсах, все ще є доволі малою, і долю громадських бюджетів, як правило, вирішують невеликі групи активних громадян. Тут у пригоді можуть стати цілеспрямовані інформаційні кампанії, створення спеціалізованих спільнот у соціальних мережах, проведення атрактивних комунікаційних заходів тощо.

Окрему увагу необхідно приділяти висвітленню стану реалізації проєктів-переможців, що нині є найслабшою ланкою комунікації в межах учасницького бюджетування і на належному рівні здійснюється лише окремими містами. На офіційних вебсайтах та платформах для голосування слід вчасно та чітко визначати статуси реалізації підтриманих проєктів, викладати регулярні звіти про їх впровадження і фінансування з відповідними підтвердженнями. Доброю практикою також може стати створення та поширення історій успіху про найцікавіші проєкти, що будуть «розказані» їхніми героями – звичайними містянами, що зважилися на підготовку проєктів.

Заразом слід ретельніше працювати над тим, щоби результати впровадження проєктів громадського бюджету були доступними для всіх жителів територіальних громад, а не лише їх частин (скажімо, учнів однієї школи чи музичного училища). Корисними практиками в цьому сенсі можуть бути: тематична пріоритизація (скажімо, проєктів, не пов'язаних із комунальними установами) або квотування певних категорій проєктів (зокрема, освітніх, соціальних, спортивних); запровадження більш жорстких вимог до заявок та їх фахова експертиза; навіть заборона подання проєктів, які стосуються окремих комунальних закладів, об'єктів, установ.

Відмовитися слід і від практики фінансування за рахунок бюджету участі капітальних та поточних ремонтів багатоквартирних будинків та життя в них заходів з енергозбереження, що вельми поширена в окремих проаналізованих містах. Такі заходи цілком можуть здійснюватися на конкурсній основі, однак фінансувати їх доцільно за рахунок інших місцевих цільових програм.

Врешті, на окрему згадку заслуговує досвід впровадження інструменту шкільного громадського бюджету, який уже успішно працює в деяких містах. Цей інструмент дозволяє, з одного боку, мінімізувати участь закладів освіти у загальних конкурсах бюджетів участі й завдяки цьому «урівняти шанси» всіх проєктів; з іншого боку – формувати культуру громадської участі в учнівській молоді, закладаючи підвалини суспільно-політичної активності наступних поколінь.